

Autoreferat w języku polskim

1. Paulina Forma**2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe**

Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki - 2010 rok, Wydział Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie; tytuł rozprawy doktorskiej: „Dziecko z rodziny wielodzietnej w szkole (na przykładzie gimnazjum)”,

Promotor rozprawy doktorskiej: *prof. dr hab. Bożena Matyjas*,

Recenzenci naukowci:

Prof. zw. dr hab. Tadeusz Pilch

Prof. dr hab. Barbara Smolińska-Theiss

Magister pedagogiki - 2004 rok, Akademia Świętokrzyska w Kielcach.

Studia podyplomowe w zakresie Doradztwa zawodowego na Uniwersytecie Humanistyczno – Przyrodniczym Jana Kochanowskiego w Kielcach – 2008 rok.

Biegły sądowy w zakresie pedagogiki (sprawy rodzinne, rozwodowe, opiekuńcze, karne nieletnich) – 2016 rok.

Kurs kwalifikacyjny: Organizacja i zarządzanie oświatą, Świętokrzyskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach – 2016 rok.

Certyfikat nr 21/03/2012 OKZ Creator: Procesy emocjonalne w rodzinie i ich wpływ na funkcjonowanie dziecka – 2012 rok.

Certyfikat nr 11/05/2011 OKZ Creator: Warsztat pracy z klientem trudnym – budowanie pozytywnych relacji – 2011 rok.

Certyfikat nr 156/2011: Pomoc ofiarom katastrof i innych zdarzeń traumatycznych – 2011 rok.

Kurs kwalifikacyjny: Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pedagogów środowiskowych, Uniwersytet Humanistyczno – Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach – 2008 rok.

Kurs doskonalenia zawodowego: Wybrane zaburzenia psychiczne dzieci i młodzieży, Centrum CBT – 2008 rok.

Kurs doskonalenia zawodowego: Proces diagnozy dziecka z zaburzeniami eksternalizacyjnymi – ADHD, zaburzenia zachowania, Centrum CBT – 2007 rok.

3. Zatrudnienie w jednostkach naukowych:

Od 2004 roku jestem zatrudniona w Zakładzie Pedagogiki Społecznej w Instytucie Pedagogiki i Psychologii, na Wydziale Pedagogicznym i Artystycznym w Akademii Świętokrzyskiej (obecnie Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art.16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) Tytuł osiągnięcia naukowego: **Monografia pt.: Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych: dziecko, dzieciństwo, rodzina wielodzietna, socjalizacja, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2016, ss. 256**

Recenzenci wydawniczy:

Prof. zw. dr hab. Krystyna Ferenz,

Dr hab. Andrzej Ładyżyński (prof. nadzwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego).

b) **Wybrane do oceny publikacje tematyczne dot. dziecka, dzieciństwa, rodziny wielodzietnej, socjalizacji**

w recenzowanych czasopismach naukowych:

1.Forma P. *Socjopsychologiczny predyktor dorastania w rodzinie wielodzietnej*, „Studia Pedagogiczne, Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne”, 28 (II) 2016, s.

2.Forma P. *Social Roles of the Child Brought Up in Multi-Child Family: The role of Student, the Role of Friend, the Role of School Community Member*, „Journal of Modern Education Review”, 2015, ISSN 2155-7993, USA, Volume 5; pp. 481-492, doi: 10.15341/jmer(2155-7993)/05.05.2015/006

3.Forma P., Matyjas B., *Digitalization of Upbringing and Education in Relation to Shifted Socialization of Polish Students*, „Procedia - Social and Behavioral Sciences”, 2015; Number 176, pp. 985–991.

4.Forma P. *Socjalizacja poprzez media społecznościowe*, „Studia Pedagogiczne, Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne”, 26 (II) 2015, s. 151-160.

5.Forma P., Palka K., *Educational activities undertaken in Poland for children and youth at risk of social exclusion*, „Studia Pedagogiczne, Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne”, 26 (II) 2015, s. 75-90.

- 6.Forma P.** *Czynniki ułatwiające przejście dziecka prze proces rozwodowy rodziców*, „Resocjalizacja Polska” 2014, s. 151-160.
- 7.Forma P.** *Ekonomia społeczna jako przestrzeń dla usług społecznych i socjalnych*, „Praca Socjalna” 2014, s. 22-27.
- 8.Forma P.** *Przesunięcie socjalizacyjne dzieci i młodzieży*, „Wychowanie w Rodzinie”, t. X, 2014, s. 50-65.
- 9.Forma P.** *Przestrzenie zagrożeń rodzin wielodzietnych - przegląd badań*, „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne”, 22 , 2013, s. 215-240.
- 10.Forma P.** *Rodzina wielodzietna – analiza polityki społecznej i badań pedagogicznych*, „Praca Socjalna”, nr 6/ 2013, s. 24-45.
- 11.Forma P.** *Antynomia postaw rodzicielskich wobec dziecka niepełnosprawnego-diagnoza i wskazania pedagogiczne*, „Pielęgniarstwo i zdrowie publiczne” vol.3, nr 4, 2013, s. 359-366
- 12.Forma P.** *Czynniki socjalizacji dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole*, „Pedagogika Społeczna” 1 (43) 2012, s. 53-70.
- 13.Forma P.** *Macierzyństwo wielodzietne w opinii kobiet*, „Family Pedagogy”2(1) 2012, s. 178-186.
- 14.Forma P.** *Antynomie funkcji rodziny wielodzietnej*, „Family Pedagogy”2(3) 2012, s. 61-72.
- 15.Forma P.** *Polish research in review at about multi-child family* „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne”, 21, 2012, s. 163-276.
- 16.Forma P.** *Funkcjonowanie dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole*, „Pedagogika Społeczna” 1 (39) 2011, s. 83-102.

w recenzowanych publikacjach zwartych:

- 17.Forma P.**, *Prospołeczny charakter pracy pedagoga społecznego. Analiza działań interdyscyplinarnych podejmowanych w województwie świętokrzyskim*, w: W. Danilewicz, M. Sobecki, (red.) *Pedagog jako animator w przestrzeni życia społecznego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2016, ISBN 978-83-8019-623-0, s. 192-199.
- 18.Forma P.**, *The bahaviour codes and the communication styles of students. Examination of research results*, in: A. Kuzio, J. Kowal, M. Wawrzak-Chodaczek (red.) *Social communication in the real and virtual world. Linguistic dimensions of communication*, LAP LAMPERT Academing Publishing, Saarbrücken 2016, ISBN 978-3-659-82478-4, s. 153-171.
- 19.Forma P.** *Kapitał społeczny rodziny wielodzietnej wobec procesów akceleracji i retardacji dzieci i młodzieży*, w: D. Opozda, M. Loyola Opiela, D. Bis, E. Świdrak, *Rodzina*

miejszem integralnego rozwoju i wychowania, (red.) Wyd. Epistema, Lublin 2015, ISBN 978-83-62495-77-1, s. 79-92.

20. Forma P. *Ekonomia społeczna w projektowaniu działań pomocowych wobec osób i grup zagrożonych* w: K. Białobrzeska, C. Kurkowski (red.) *Zagrożone człowieczeństwo. W poszukiwaniu i rozwijaniu sił społecznych w środowiskach życia*, Impuls Oficyna Wydawnicza, Kraków 2015, ISBN 978-83-8095-001-6, s. 281-290.

21. Forma P. *Rodzice partnerami szkoły. Plan wspierania publicznej szkoły wiejskiej w świetle badań własnych*, w: N. Fechner, A. Zduniak, (red.) *Podmioty, środowiska i obszary edukacyjne. Wyzwania i zagrożenia połowy XXI wieku*, Wyd. WSB, Poznań 2015, ISBN 978-83-65096-03-6, s. 145-154.

22. Forma P. *Anioły, które dają i dostają...o motywach bycia z człowiekiem w chorobie terminalnej*, w: J. Wiśniewska, (red.) *Sytuacje graniczne w biegu ludzkiego życia*, Wyd. APS, Warszawa 2015, ISBN 978-83-7789-381-4, s. 347-355.

23. Forma P. *Large families and social work*, w: M. Slaná, A. Kállay, M. Hromková, (red.) *Social work identity in Europe. An academic and professional debate*, Wyd. Trnava 2014, ISBN 978-80-8082-776-2, s. 19-24.

24. Forma P. *Wewnątrzszkolny wymiar socjalizacji dziecka z rodziny wielodzietnej*, w: K. Chałas, B. Komorowska, (red.) *Pedagogika szkolna, wczesnoszkolna i przedszkolna. Teoria i praktyka*, Wyd. Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2014, ISBN 987-83-7702-800-1, s. 69-88

25. Forma P. *Typology of multi-child families – information motif*, w: G. Szabelska, G. Tarasenko, (red.) *Rodzina współczesna. Portret interdyscyplinarny*, Wyd. Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2014, ISBN 978-83-89914-67-5, s. 235-243.

26. Forma P. *Partycypacja*, w: K. Zajdel, M. Prokosz, (red.) *Słownik. Kompendium wiedzy nauczyciela i rodzica*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014, ISBN 978-83-7780-925-9, s. 106-108.

27. Forma P. *Metodyczne doświadczenia w pracy z rodziną wielodzietną w Polsce i zagranicą*, w: D. Piekut-Brodzka, (red.) *Współczesne problemy socjalne i ich rozwiązywanie*, Wyd. Wszechnica Świętokrzyska, 2014, ISBN 978-83-62718-72-6, s. 12-20.

28. Forma P. *Rodzicielstwo wielodzietne - wzory i style komunikacji*, w: J. Brągiel, B. Górnicka, (red.) *Rodzicielstwo w obliczu niepełnosprawności i zaniedbania*, Wyd. UO, Opole 2014, ISBN 978-83-7395-597-4, s. 259-268.

29. Forma P. *Blaski rodziny wielodzietnej – duża rodzina dobra rodzina. Studium teoretyczno-empiryczne*, w: T. Sakowicz, K. Gąsior, M. Wilk, (red.) *Trud i siła współczesnej rodziny*, Wyd. Karad, Kielce 2014, ISBN 978-83-61982-55-5, s. 274-282.

30. Forma P. *Style komunikacji w rodzinie wielodzietnej*, w: M. Wawrzak-Chodaczek, J. Kowal, H. Żeligowski, (red.) *Społeczne i kulturowe wymiary komunikacji*, Wyd. Wyższa Szkoła Zarządzania Edukacja; Wrocław 2013, ISBN 978-83-64389-08-5, s. s. 119-130.

31. Forma P. *Socjalizacja dziecka w realiach kultury wirtualnej*, w: T. Grabiński, (red.) *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne*, Wyd. WSH, Kielce 2013, ISBN 978-83-89274-80-9, s. 41-46.

32. Forma P. *Środowiskowe uwarunkowania partycypacji społecznej dzieci z rodzin wielodzietnych*, w: M. Bargel, E. Janigova, E. Jarosz, M. Juzl, (red.) *Socialni pedagogika v kontextu životnich etap cloveka*; Wyd. Institut mezioborových studií, Brno, Czechy 2013, ISBN 978-80-87182-43-7, s. 218-225.

33. Forma P. *Rodzina wielodzietna w Polsce i wybranych krajach europejskich*, w: T. Pilch, T. Sosnowski, (red.) *Zagrożenia człowieka i idei sprawiedliwości społecznej*, t. I, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2013, ISBN 978-83-62015-70-2, s. 174-186.

34. Forma P. *Przestrzeń życia dziecka w rodzinie wielodzietnej*, w: W. Danilewicz, M. Sobecki, T. Sosnowski, (red.) *Pedagogika społeczna wobec zmian przestrzeni życia społecznego*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2013, ISBN 978-83-62015-72-6, s. 66-79.

- 35. Forma P.** *Stereotypizacja rodzin wielodzietnych*, w: E. Kantowicz, A. Leszczyńska-Rejchert, (red.) *Stereotypy w pracy pedagogicznej, socjalnej i resocjalizacji*, Wyd. Akapit, Toruń 2012, ISBN 978-83-63955-07-6, s. 19-32.
- 36. Forma P.** *Rodzicielstwo wielodzietne – mity i realia*, w: J. Brągiel, B. Górnicka, (red.) *Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych*, Wyd. UO, Opole 2012, ISBN 978-83-7395-505-9, s. 219-228.
- 37. Forma P.** „*Trudna szkoła-trudny okres*”- *zrozumieć gimnazjalistę*, w: T. Bajkowski, K. Sawicki, (red.) *Młodzież-kultura-tożsamość*, Wyd. Trans Humana, Białystok 2012, ISBN 978-83-61209-70-6, s. 123-136.
- 38. Forma P.** *Multi-child family in the context of child-care and parenting environment - Polish research*, w: W. Lewicka, (red.) *Wellness and society*, Neurocentrum, Lublin 2011, ISBN 978-83-61495-74-1, ss. 33-50.
- 39. Forma P.** *Spoleczni partnerzy gimnazjalisty w przestrzeni szkoły*, w: J. Szempruch, M. Kwasniewska, A. Szplit, (red.) *Podmiotowość w edukacji – wymiary i konteksty*, Wyd. Libron, Kielce 2011, ISBN 978-83-62196-19-7, s. 175-182.
- 40. Forma P.** *hasło – Rodzina wielodzietna* [w:] *Suplement Encyklopedii Pedagogicznej XXI wieku*, red. T. Pilch, Wyd. „Żak”, Warszawa 2010, ISBN 978-83-62015-18-4, s. 444-454.

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Moje zainteresowania naukowe ukształtowały się dzięki wieloletnim doświadczeniom badawczym i praktycznym, a zwłaszcza w trakcie gromadzenia i opracowywania materiałów do rozprawy doktorskiej „Dziecko z rodziny wielodzietnej w szkole (na przykładzie gimnazjum)”, ze szczególnym uwzględnieniem miejsca rodziny wielodzietnej w Polsce i socjalizacji dziecka pochodzącego z tego typu środowiska, którą napisałam pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Matyjas.

Osiągnięciem naukowym na podstawie, którego ubiegam się o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego jest monografia *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych*.

Okoliczności realizacji moich zainteresowań w pracy naukowo-badawczej przedstawiam w kolejnych częściach niniejszego autoreferatu:

- 1)wprowadzenie;
- 2)kierunki pracy naukowo-badawczej przed uzyskaniem stopnia doktora;
- 3)kierunki pracy naukowo-badawczej po uzyskaniu stopnia doktora;
- 4)rozprawa habilitacyjna *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych*;
- 5)dokonania o charakterze dydaktycznym, edukacyjnym i popularyzatorskim;
- 6)próba podsumowania własnych dokonań naukowo-badawczych i perspektyw rozwoju.

Ad. 1. Wprowadzenie

Podstawowe obszary moich zainteresowań, które znajdują odzwierciedlenie w pracy naukowo-badawczej i wynikających z niej publikacji są następujące:

- rodzina wielodzietna jako środowisko socjalizacyjno-wychowawcze i edukacyjne - perspektywa polska i europejska;
- socjalizacja i autosocjalizacja dzieci i młodzieży i jej predyktory;
- wsparcie dziecka i rodziny w dyskursie naukowym i praktyce pedagogicznej.

Zajmowałam się wymienionymi wyżej zagadnieniami głównie w aspekcie pedagogicznym, ale również socjologicznym i psychologicznym, traktowanych komplementarnie. W publikacjach naukowych posługuję się kategoriami pojęciowymi wykorzystywanymi w pedagogice społecznej. Podstawę epistemologiczną mojej badawczej refleksji stanowi Hurrelmannowska teoria socjalizacja oparta na postrzeganiu dziecka z rodziny wielodzietnej ze specyficznymi dla niego biologicznymi dyspozycjami jako stającej się dojrzałej społecznie jednostki, wyposażonej w dynamiczne podtrzymywanie przez całe życie zdolności i umiejętności skutecznego działania, eksponując społeczno-kulturowe uwarunkowania kształtowania jego osobowości z uwzględnieniem środowiskowych różnic. W sferze orientacji humanistycznej nawiązuję do idei podmiotowości (koncepcji Barbary Smolińskiej-Theiss) w płaszczyznach mikrospołecznej i makrospołecznej, będących składowymi działaniami dośrodkowymi (wychowywanie, socjalizacja, edukacja) oraz działaniami odśrodkowymi (samokształtowanie, samowychowanie, samodoskonalenie człowieka).

Do pogłębiania i ugruntowania moich zainteresowań naukowo-badawczych przyczyniły się prace w Zespole Pedagogiki Społecznej funkcjonującym pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, polegające na wymianie doświadczeń podczas licznych konferencji i seminariów naukowych oraz merytorycznej współpracy nad przygotowaniem publikacji.

Moja aktywność akademicka od początku była i nadal jest związana z praktyką społeczną, szczególnie z osobistym doświadczaniem autosocjalizacji i kreowania biografii dziecka z rodziny wielodzietnej pod wpływem różnorodnych czynników wewnątrzrodzinnych, a także środowiskowych uwarunkowań. Dlatego też informacje dotyczące naukowych kwestii, w niektórych przypadkach uzupełniam opisem faktów ze swej praktyki osobistej, badawczej. Przedstawiam je również w kontekście działań dydaktycznych, edukacyjnych i popularyzatorskich. Wyróżniłam ponadto podstawowe kierunki mojej pracy naukowo-badawczej wraz ze wskazaniem odpowiadających im wybranych publikacji (z uwagi na liczbę, wymieniam tylko, te które uznałam za najbardziej reprezentatywne, kompletną listę zawiera wykaz osiągnięć naukowo-badawczych, dydaktycznych i popularyzatorskich załączony do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego).

Ad. 2. Kierunki pracy naukowo-badawczej przed uzyskaniem stopnia doktora

W pierwszych latach mojej aktywności akademickiej zainteresowania i związane z nimi publikacje koncentrowałam na rodzinie, jej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej i leżących u podstaw pracy doktorskiej różnicowań funkcjonowania dzieci, które stanowiło ważny kierunek poszukiwań badawczych na gruncie pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Prowadzone badania naukowe miały znaczenie poznawcze i praktyczne i znajdowały się na styku dziedzin, które zarówno wtedy jak i obecnie stają przed wieloma nowymi problemami społecznymi. Podejmowane przeze mnie publikacje odwoływały się do diagnozowania, wskazywania metod i rozwiązywania trudnych dla rodziny sytuacji. W ten sposób starałam się wzbogacać refleksję naukową, metodologię oraz prace empiryczne szczególnie akcentując problemy, trudności i zagrożenia współczesnej rodziny (także wielodzietnej) wobec złożoności i różnorodności aspektów i uwarunkowań jej funkcjonowania w zmieniających się realiach cywilizacyjnych i społeczno-kulturowych. W swoich badaniach odwoływałam się przede wszystkim do źródeł polskich i egzemplifikacji dobrych międzynarodowych praktyk, przyjmując za Instytutem Pracy i Spraw Socjalnych, że rodzina wielodzietna (*posiadająca co najmniej troje dzieci lub więcej*) stanowi jeden z najbardziej potrzebnych obszarów badań empirycznych, zwłaszcza dla rozwiązywania różnych problemów na pograniczu pedagogiki społecznej i demografii, a także polityki społecznej w Polsce i w Unii Europejskiej. Podkreślałam konieczność współpracy środowiskowej z rodziną (*O Rodzinnych Ośrodkach Diagnostyczno – Konsultacyjnych, 2006; Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno – Konsultacyjny jako instytucja wspierająca rodzinę, 2007; Uwarunkowania realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczej w rodzinach wielodzietnych, 2007; Formy i zakres działań na rzecz dzieci z rodzin dysfunkcyjnych prowadzonych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Kielcach 2007; Rodzina wielodzietna a kwestie socjalne, 2007; Współczesne zagrożenia w socjalizacji i wychowaniu, 2008; Rodzina wielodzietna w strategiach polityki społecznej, 2008; Rodzina wielodzietna w lokalnym systemie pomocy społecznej, 2009; Generacja Y a funkcjonowanie współczesnego gimnazjalisty, 2009*). Podejmowane przeze mnie wówczas wątki to: instytucjonalne formy pomocy rodzinie; miejsce rodziny, w tym rodziny wielodzietnej w lokalnym systemie pomocy społecznej, obszary pracy socjalnej z rodziną; uwarunkowania dorastania młodego pokolenia. Przedstawiłam w nich również społeczne i edukacyjne konsekwencje dla socjalizacji dzieci i młodzieży, kwestie współpracy szkoły, pedagoga i rodziców. Odniosłam te zagadnienia do ideologicznych podstaw teorii socjalizacji społeczno-ekologicznej D. Baackego oraz teorii socjalizacyjnej funkcji rodziny P. Bourdieu. Zwracając uwagę na postępujący proces różnicowania kulturowego, będącego efektem globalizacji i integracji europejskiej, wskazywałam na wyzwania stojące przed pedagogami i przedstawicielami instytucji współpracujących z dzieckiem i rodziną.

Dostrzegłam także wówczas, iż jako badacz poruszam się nie tylko w różnych paradygmatach, ale uwzględniam coraz szersze implikacje metodologiczne.

Wykorzystując swoje doświadczenie praktyki pedagogicznej m.in. z Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego w pracy wykładowcy i prelegenta oraz w publikacjach naukowych, podjęłam zagadnienia wsparcia dziecka i rodziny. W tym okresie we współpracy ze świętokrzyskimi organizacjami pozarządowymi koordynowałam ogólnopolskimi projektami edukacyjno-profilaktycznymi (2007-2009) oraz naukowo-wdrożeniowymi (m.in. SCENO-Świętokrzyskie Centrum Edukacji na odległość; PITWIN-Portal Innowacyjnego Transferu Wiedzy w Naukę, 2006-2013), których celem było rozpoznanie problemów towarzyszących dzieciom i rodzinie oraz realizacja zajęć warsztatowych, pedagogizacja rodziców oraz zainicjowanie punktów konsultacyjnych, doradczych. Swoją warsztat pracy wzbogaciłam ukończeniem studiów podyplomowych z zakresu doradztwa zawodowego (2008). Pokłosiem realizowanych projektów i działań były również artykuły i recenzje w czasopiśmie („Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, „Praca Socjalna”, „Wychowanie na co dzień”, „Nauczanie początkowe. Kształcenie zintegrowane”, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”) i serii wydawniczej „Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne”, w której pełniłam także rolę recenzenta wydawniczego.

Moje poszukiwania będące podstawą dysertacji doktorskiej dotyczyły osobistej motywacji wynikającej z faktu pochodzenia z rodziny wielodzietnej oraz zróżnicowania postrzegania wsparcia wobec dziecka i dużej rodziny. Jako badacz wskazałam na potrzebę inicjowania dobrych praktyk wspomagających rozwój dziecka z dużej rodziny (wówczas nie istniała ogólnopolska karta dużej rodziny, podobne rozwiązania funkcjonowały tylko w kilku miastach Polski), odniosłam się do treści, form oraz problemów towarzyszących rodzinom wielodzietnym. Ujawniając konteksty społeczne, zwracałam uwagę na istnienie krzywdzących stereotypów i mitów dotyczących wielodzietnych środowisk wychowawczo-edukacyjnych. (*Czynniki socjalizacji dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole, 2010; hasło – Rodzina wielodzietna, 2010*).

Ad. 3. Kierunki pracy naukowo-badawczej po uzyskaniu stopnia doktora

Okres przed uzyskaniem stopnia doktora zaimplikował moje poszukiwania w stronę środowiskowych uwarunkowań kształtowania osobowości dziecka z rodziny wielodzietnej, jego wewnątrzszkolnej socjalizacji, poziomu wypełniania ról społecznych. Przedmiotem badań uczyniłam społeczno-edukacyjne problemy wielodzietności widziane w perspektywie socjalnej. Odnosząc się do tradycyjnego charakteru wielodzietności starałam się dostrzec także nowe coraz bardziej widoczne również w naszym kraju wymiary tego zjawiska oraz ukazać obraz

wielodzietności w Polsce - z jednej strony zróżnicowany, wielowymiarowy, a jednocześnie w społecznej recepcji - uproszczony i zniekształcony. Swoją uwagę skoncentrowałam wówczas na diagnozie stanu, ukazaniu realnych warunków życia rodzin wielodzietnych w Polsce, odwołując się do ogólnopolskich i międzynarodowych danych. Odnosząc się do personalizmu i podmiotowości dziecka podjęłam się próby oceny socjalizacyjnej, wychowawczej, opiekuńczej roli szkoły, a zwłaszcza diagnozy jak dzieci kreują, naznaczają przestrzeń szkoły, jakimi działaniami ją wypełniają, jak tworzą, jak budują swoją szkolno-dziecięcą przestrzeń i codzienność. Badania zrealizowane do pracy doktorskiej nawiązywały do badań nad dzieciństwem, które objęły obszary rodziny, szkoły i tworzonej przez dzieci kultury szkoły, łączących przestrzeń szkolną z socjalizacją.

Doprowadziło mnie to do refleksji, że teorie socjalizacji Klause Hurrelmana i Klause Tillmana oraz teoria kulturacji Jerzego Modrzewskiego mogą mieć zastosowanie w badaniach nad socjalizacją dzieci z rodzin wielodzietnych.

Współpracując z Biurem Rzecznika Praw Dziecka, a także uczestnicząc w organizacji konferencji, XVI Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej, lokalnych inicjatyw, w różnych formach doskonalenia zawodowego, naukowo-metodologicznego oraz dotyczących korzystania z nowych technologii w procesie edukacji starałam się dostrzegać inspiracje ukierunkowujące moje dalsze badania, które mogły przyczynić się do rozwoju pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, a także do usprawnienia rozwiązań polityki społecznej oraz praktyki edukacyjnej w zakresie wspomagania rodzin wielodzietnych w spełnianiu ich funkcji socjalizacyjnych.

Doświadczenia zdobyte przy okazji tworzenia dysertacji oraz tematycznie z nią związanych prac i podjęta wówczas współpraca z zagranicznymi partnerami (wizyty studyjne, wymiana naukowa w Niemczech, Czechach, Hiszpanii, Bułgarii, Cyprze) oraz przyjęcie na siebie zadań brokera współpracy międzynarodowej plus własna praca wzbogaciły moje zainteresowania socjalizacją i rodziną, jej statusem społecznym, jakością życia, edukacją. Osobiste uczestnictwo w projektach edukacyjnych i innowacyjnych (Kręgi Innowacji, Sniffer Dog-Animator Innowacji, Benild-Doskonalenia Świętokrzyskich Kadr Oświaty, Kompas Wiedzy) pozwoliły mi na zdobycie bezpośredniego doświadczenia i obserwacji interesujących mnie kwestii społecznych.

Postanowiłam je ująć w optyce tzw. triady: wychowanie, socjalizacja, edukacja, szczegółowo odnosząc ją do trzech obszarów tematycznych, wyróżnionych powyżej (s. 5).

Wymienione obszary moich zainteresowań i związane z nimi wybrane publikacje w okresie po uzyskaniu stopnia doktora ukazują złożoność środowiskowych uwarunkowań socjalizacji jednostki oraz konieczność ich naukowego zgłębiania. Staram się opierać swoje rozważania o teoretyczne i metodologiczne aspekty tego zagadnienia oraz koncentrować się na próbie poznania różnych stron funkcjonowania rodzin wielodzietnych jako miejsca życia, socjalizacji i rozwoju dzieci, eksponując przy tym praktyczny aspekt pomocy.

Ad. 4. Rozprawa habilitacyjna *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych*

Osiągnięciem naukowym, na podstawie którego ubiegam się o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego jest monografia *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych*.

Jak już sygnalizowałam moje zainteresowania tą problematyką są wieloletnie i wynikają również z faktu własnego doświadczenia wzrastania w otoczeniu dużej rodziny oraz konsekwentnie prowadzonych badań.

W opracowaniu podejmuję kwestie kreacji biografii jednostki pochodzącej z rodziny wielodzietnej, rozumianej jako budowanie/tworzenie własnego życia na podstawie doświadczeń, wiedzy, umiejętności, które określają zasoby rodzinne.

Książka swą treścią nawiązuje do problemu uspołecznienia dziecka szeroko podnoszonego w literaturze pedagogicznej i socjologicznej. Ponadto odwołuje się do tezy Heleny Radlińskiej wskazującej na statusowe uwarunkowania habitusu społeczno-kulturowego wyrażającego się w biografii dzieci z rodzin wielodzietnych.

Na strukturę opracowania składają się: wstęp wprowadzający w problematykę pracy i badań, rozdział pierwszy, dotyczący tematyki dzieciństwa i wielodzietności, w którym została opisana wielodzietność i jej predyktory, społeczno-pedagogiczne wyznaczniki dzieciństwa w rodzinach wielodzietnych, kulturowo-społeczne skrypty wielodzietnego dzieciństwa i rodzicielstwa w odniesieniu do m.in. atrybutu podmiotowości, teorii socjalizacyjnej funkcji rodziny Pierre'a Bourdieu, teorii socjalizacji społeczno-ekologicznej Dieter'a Baacke'go, teorii szans życiowych i związków między rodzicami i dziećmi Ralfa Dahrendorfa, teorii ekologii humanistycznej Urie Bronfenbrennera, teorii uczenia się określonych zachowań Alberta Bandury, teorii rozwoju osobowości Juliana Rottera oraz kontekstu rodzicielstwa i ról rodzicielskich. Ukazuje w nim możliwości rozwoju osobowości dziecka z jego największym, (najważniejszym) udziałem w kreowaniu swojej biografii. W rozdziale tym zostały także ukazane kadry historii, narracje i wewnętrzna autonomia dziecka i dzieciństwa w dużej rodzinie.

Rozdział drugi wychodzi nieco poza pedagogiczny schemat, otwierając inne, nowe obszary dyskursu dziecięcych doświadczeń. Dzieciństwo zostało w nim sklasyfikowane arbitralnie na „wielodzietne”, globalne i gorszych szans zyskując w tej analizie inne perspektywy czasowe i przestrzenne. Pojawiły się w nim odniesienia do rodzinnych zasobów oferowanych dzieciom i świata przez nie przeżywanego, dzięki czemu możliwa była kreacja dzieciństwa jako czasu kołowej reprodukcji zasobów i kapitału, powielania czy też dziedziczenia. Dyskurs humanistyczno-adaptacyjny został przedstawiony w kontekście kreowania własnej biografii i dobrej przyszłości.

Pragnę zaznaczyć, iż analizy dotyczące *dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych* objęły swym zakresem nie tylko czas, którego, jak podkreśla m.in. B. Matyjas¹ granicę wiekową wyznacza pełnoletność, ale mają one także ramy temporalne, tj. dwojakie znaczenie, czyli przeżywanie przez dziecko wczesnych lat, ale także późnych, w których nie zawsze jest ono samodzielne. Jak słusznie podkreśla B. Smolińska-Theiss,² w znaczeniu prawnym i społecznym badani są dziećmi, chociaż należą do społeczno-kulturowej kategorii młodzież. W monografii obie te kategorie się nakładają, a wskazania studentów to ich retrospekcja (przypomnienia przeszłych przeżyć; spojrzenie i odtwarzanie w pamięci sytuacji doznanych we wcześniejszych etapach życia).

Kolejny rozdział - trzeci zawiera teoretyczne i metodologiczne ramy badań. Znajduje się w nim odniesienie do przyjętej przez mnie strategii badawczej, łączącej badania jakościowe z ilościowymi, tzn. triangulacji badań, rozszerzając niejako dotychczasowe badania o charakterystykę rodzicielskich praktyk skierowanych wobec dzieci i konstrukcji własnej biografii przy wykorzystaniu rodzinnych możliwości stwarzanych przez rodziców.

Natomiast rozdział czwarty - empiryczny charakteryzuje nowe jakości i nowy obraz wielodzietności. Ujawnia otrzymane wyniki badań dotyczące dzieciństwa w rodzinach wielodzietnych. Poruszone w nim zostały szczegółowe zagadnienia związane ze zmiennymi społeczno-demograficznymi określającymi warunki rodzinne, a także szkolne i lokalne wyznaczniki dzieciństwa, fenomenologia zmiany w empirycznym obrazie rodziny i doświadczenia w sferze rodzicielskiej oraz wspólnotowej.

Na końcu przedstawiona została próba syntezy nad przyjętym programem badawczym i studiami nad dzieciństwem jako kategorią badawczą, łączącą niniejsze badania z tradycją polskiej pedagogiki społecznej oraz rekomendacje.

W monografii dokonuję próby opisu dzieciństwa nie w ujęciu socjalnym (braków, deficytów) lecz dzieciństwa rozumianego jako konstrukt kulturowo-społeczny, dziecięcego *ressourcen*, z którego dziecko buduje swój dziecięcy świat. Ressourcen to zasoby, potencjał, siła, kapitał w oparciu, o które dziecko kreuje swoją biografie. Kreacja ta ma charakter pozytywnych sił, możliwości, potencjałów i kształtowania własnej biografii.

Tym co buduje, różnicuje współczesne dzieciństwo jest wskazana m.in. przez B. Smolińską-Theiss kultura rodzinna, środowiskowa.

Odnosząc się do metodologicznych i pedagogicznych materiałów biograficznych wykorzystuje je do opisu wewnętrznego wymiaru dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej, klasyfikując zjawiska i procesy o charakterze ponadindywidualnym (wewnątrzrodzinnym) w

¹ B. Matyjas, *Dzieciństwo na wsi. Warunki życia i edukacji*, Wyd. Impuls, Kraków 2012

² B. Smolińska-Theiss, *Dzieciństwo jako status społeczny. Edukacyjne przywileje dzieci klasy średniej*, Wyd. APS, Warszawa 2014, s. 12.

paradygmacie biograficznym.

Z uwagi na wybrany paradygmat humanistyczny i podejście interpretatywne (immanentno-analityczne, indywidualne) interpretuję i dokonuję analizy dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych na podstawie koncepcji „świata przeżywanego” i fenomenologii doświadczeń. W tym kontekście biografii używam nie jako przedmiotu badań, lecz jako sposobu pozyskania danych, a przede wszystkim poddania ich humanistycznej oraz społeczno-pedagogicznej analizie i próbie uogólnień teoretycznych.

Retrospekcja doświadczeń i świata przeżywanego odnoszących się do dzieci z rodzin wielodzietnych daje w moim przekonaniu szansę odkrywania nowych obszarów, szczególnie w zakresie kształtowania osobowości, wypełniania ról społecznych, zasobów rodzinnych i osobowych. Pedagogiczny punkt widzenia starałam się wyrazić również poprzez prewencję rozpoznanych niepowodzeń i kryzysów w dziecięcym świecie, doskonalenia interwencji i zapewnienia wsparcia. Na takie ujęcie wskazują m.in. opracowania Lecha Witkowskiego³, Jadwigi Szymaniak⁴ określając je jako próbę stworzenia uniwersalnej biograficznej teorii wychowania. Rzeczywistość dziecięcego świata uwidoczniła we wspomnieniach studentów okazuje się jednocześnie rzeczywistością szans, wiąże się z niedomkniętą przyszłością pełną możliwości do wykorzystania. Jak podaje W. Segiet⁵, A. Giddens, S. Lash i U. Beck⁶ kształtuje sposób „bycia – w – świecie” wyzwala refleksyjną modernizację i zarządzanie „polityką życia”, radykalnie zmienia egzystencjalne parametry działania społecznego.

Pozyskanie wiedzy o rodzinie wielodzietnej i jej roli w kreowaniu dziecięcej biografii dokonuję poprzez refleksyjny „wgląd” w intersubiektywne doświadczenia, które zdaniem M. Nowak-Dziemianowicz⁷ towarzyszą człowiekowi w życiu rodzinnym i powinny kierować postępowaniem badaczy. Poprzez połączenie analizy ilościowej i jakościowej, przyjmuję wieloaspektowy sposób rozpoznania problemu badawczego, wychodząc z założenia współistnienia obu orientacji w badaniach społecznych, gdyż jak uzasadniają np. B. Smolińska-Theiss, W. Theiss⁸, T. Pilch⁹, K. Rubacha¹⁰ postępowanie ilościowe i jakościowe nie stanowi między sobą sprzeczności.

³ L. Witkowski, *Edukacja i humanistyka. Nowe (kon)teksty dla nowoczesnych nauczycieli*, t. 2, Wyd. IBE, Warszawa 2007 oraz L. Witkowski, *Niewidzialne środowisko. Pedagogika kompletna Heleny Radlińskiej jako krytyczna ekologia umysłu, idei i wychowania. O miejscu pedagogiki w przełomie dwoistości w humanistyce*, Wyd. Impuls, Kraków 2014

⁴ J. Szymaniak, *Metoda biograficzna w pedagogice*, Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość, t. X, s. 365.

⁵ W. Segiet, *O związku edukacji z rodziną. Społeczne konteksty i jednostkowe biografie*, Wyd. UAM, Poznań 2013, s. 8.

⁶ A. Giddens, U. Beck, S. Lash, *Modernizacja refleksyjna*, tłum. J. Konieczny, Wyd. PWN, Warszawa 2009

⁷ M. Nowak-Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacja sensów i znaczeń*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej TWP we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 50.

⁸ B. Smolińska-Theiss, W. Theiss, *Badania jakościowe – przewodnik po labiryncie* [w:] S. Palka, *Podstawy metodologii badań w pedagogice*, Wyd. GWP, Gdańsk 2010

⁹ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2001

¹⁰ K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, WAiP, Warszawa 2008

Powołując się na socjologiczne założenia dziecięcej kreacji biografii wskazuję, że jednostkowe przeżycia dziecka z wielodzietnego środowiska wpisują się w stosunkowo nowy nurt przebiegu życia¹¹. Pojęcie dziecięcej biografii można tu rozumieć dwojako, jako „społeczna konstrukcję przebiegu życia” oraz „socjalizację w przebiegu życia”.

Problematykę badawczą odniosłam do *dwóch pól badawczych* związanych z dzieciństwem dzieci z rodzin wielodzietnych i kreowaną przez nich biografią.

Pierwsze pole badawcze dotyczyło obrazu dzieciństwa przedstawianego przez studentów pochodzących z rodzin wielodzietnych oraz czynników/warunków środowiska rodzinnego i pozarodzinnego stanowiących podstawę dziecięcej kreacji ich biografii.

Drugie pole badawcze dotyczyło zaś doświadczeń rodzicielskich, zasobów wewnątrzrodziny, które zdaniem rodziców są, mogą stanowić determinanty biografii ich dzieci (doświadczenia w sferze wspólnoty rodzinnej, realizacji procesu wychowawczo-socjalizacyjno-edukacyjnego, stosunek rodziców do oferowanych przez państwo form wsparcia rodziny).

Rozpatrując indywidualną *kreację dziecięcej biografii w rodzinie wielodzietnej* można zauważyć, że każdy badany, pochodzący z tego typu środowiska posiadał odmienny wzór osobowy, na który składały się układy cech dzieci i rodziców i ich wzajemne relacje. Różny był także stopień internalizacji poszczególnych cech, udział jednostki w życiu innych członków rodziny, a także sposób realizacji wartości tworzących aksjologiczny fundament społeczeństwa, jak np. podmiotowość, bezpieczeństwo socjalne, działalność społeczna, kultura danej rodziny.

W takim znaczeniu indywidualne przeżycia odnieść można do systemu reguł, pomagających narodowi, społeczeństwu utrzymać ciągłość i powtarzalność przebiegu życia w danej kulturze. Przeżycia dziecka w rodzinie wielodzietnej wyrażone za pomocą retrospekcji dzieciństwa potwierdzają występowanie w rodzinach i otaczających ją środowiskach społecznych określonych reguł, wskazują ponadto na ich dynamikę i zmiany. W ten sposób wpływają na realizację motywacji, naznaczania i stratyfikacji. Dziecko z dużej rodziny kreując własną biografię konstruuje zespół norm regulujących przebieg jego życia. Podobne uzasadnienia odnaleźć można w pracach antropologicznych, na przykład Bronisława Malinowskiego.¹² Badacz ten podejmując się rekonstrukcji fragmentu rzeczywistości społecznej z uwzględnieniem „współczynnika humanistycznego” oraz historycznego, zmierzał konsekwentnie do obiektywizacji badanych zjawisk rządzących kulturą i życiem społecznym.

Analiza wspomnień cyklu życia rodzinnego, warunków życia i dorastania w rodzinie z co najmniej dwojgiem rodzeństwa wskazuje na elementy, które miały wpływ na przygotowanie studenta do roli człowieka dorosłego, jego pozycji i aktywności społecznej (edukacyjnej, zawodowej), wyróżnień (zdobywanych lub traconych) i wyznaczników decyzji. Wyraźne zmiany

¹¹ E. Hajduk, *Kulturowe wyznaczniki biegu życia*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 41.

¹² B. Malinowski, *Zwyczaj i zbrodnia. Życie seksualne dzikich*, Wyd. PWN, Warszawa 1984

można zaobserwować w kontekście sygnalizowanym w literaturze m.in. przez A. Kwak¹³, tj. w kontekście opóźnień decyzji o zakładaniu rodziny, rozwoju alternatywnych form życia rodzinnego, spadku rozrodczości, nietrwałości związków rodzinnych. Ponadto jak pisze M. Mead¹⁴ widoczne jest to w kulturze prefiguratywnej, w której młodzież pełni funkcję kreatora wzorów kultury, a nie jego reproduktora. W tych kontekstach życie dzieci z rodzin wielodzietnych nie ma tylko charakteru liniowego, coraz większą rolę odgrywają w nim media, sytuacje nagłe i tzw. „kultura instant” (por. Zbyszko Melosik¹⁵).

Bieg życia dziecka wyznacza domenę społecznego funkcjonowania, a oczekiwania społeczne, jak słusznie określa Magdalena Piorunek¹⁶ „w kontekście psychofizycznych możliwości indywiduum (wspomniane już zadania rozwojowe wyróżnione przez R. Havighursta), zadania życiowe i doświadczenia biograficzne przeżywane w temporalnych fazach życia konstruują jego jakościowy kontekst na poszczególnych etapach. Wydarzenia życiowe, niezależnie od swojej wagi, nie doprowadzają do rozpoczynania biograficznego projektu jednostki od nowa. Całkowita wymiana sposobów odbioru rzeczywistości jest udaremniona przez długofalowe skutki wcześniejszych doświadczeń.” Dopiero ewolucja przekształcanych procesów może otwierać wcześniej ukryte możliwości „nowej” biograficznej drogi.¹⁷

Dokonując wyboru dzieciństwa, a szczególnie dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych wskazuję na orientację humanistyczną (teorię) badań dzieciństwa. To w niej właśnie podkreśla się podmiotowe i integralne/holistyczne podejście do dziecka. Jest ono słuszne i wskazane we współczesnej pedagogice społecznej, gdyż nakazuje szacunek dla dziecka jako istoty ludzkiej (jest to, jak podaje B. Matyjas jedno z fundamentalnych praw człowieka/dziecka), ale wskazuje także na integralne/holistyczne podejście do dziecka w procesie wychowania, socjalizacji i edukacji. Integralność tę należy rozumieć w dwóch zasadniczych znaczeniach: pierwsze dotyczy wszystkich sfer rozwoju osobowości dziecka (fizycznej, psychicznej/emocjonalnej, intelektualnej, społeczno-kulturalnej i duchowej tworzących psychofizyczną całość); drugie znaczenie należy odnieść do integralnego tj. holistycznego (całościowego) ujmowania różnych czynników/środków wychowania, tj. rodziny, szkoły, środowiska lokalnego, globalnego, mass mediów itd¹⁸.

¹³ A. Kwak, Kierunki przemian rodziny - alternatywy dla małżeństwa, [w:] Rodzina w czasach szybkich przemian. Roczniki Socjologii Rodziny XIII, Wyd. UAM, Poznań 2001, s. 19-27.

¹⁴ M. Mead, Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego, tłum. J. Hałówka, Wstęp W. Adamski, Wyd. PWN, Warszawa 2000, s. 6.

¹⁵ Z. Melosik, Kultura instant-paradoksy pop-tożsamości [w:] A. Nalaskowski, K. Rubacha, Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia, Wyd. UMK, Toruń 2001, s. 33-45.

¹⁶ M. Piorunek, Bieg życia zawodowego człowieka. Kontekst transformacji kulturowych, Wyd. UAM, Poznań 2009, s.

¹⁷ E. Hoerning, Rola wydarzeń życiowych: doświadczenia i rewitalizacja w perspektywie biograficznej [w:] J. Włodarek, M. Ziółkowski (red.), Metoda biograficzna w socjologii. Wyd. PWN, Warszawa – Poznań 1990, s. 135.

¹⁸ B. Matyjas, Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska, Wyd. Żak, Warszawa 2008, s. 202.

Jak podaje B. Śliwerski¹⁹ w takim, tj. integralnym ujęciu szeroko rozumianych procesów wychowawczych można mówić o pedagogice skupionej na dziecku, a więc pajdocentryzmu jako jednego z nurtów pedagogicznych, który znajduje się pomiędzy pedagogiką wychodzącą od dziecka a pedagogiką dziecka – humanum. Dziecko znajduje się tutaj w centrum zainteresowań, i traktowane jest jako kompetentny podmiot w procesie własnego rozwoju. Ta podstawowa teza ujmowania dziecka i jego dzieciństwa (humanum, czyli poznawanie i rozpoznawanie u dziecka ludzkich właściwości, badanie i wspieranie możliwości rozwijania przez nie własnych zdolności i osiągnięcia pełni osobistego rozwoju) powinna uznawać jego podmiotowość²⁰.

Przyjęta przez mnie triada: wychowanie, socjalizacja i edukacja stanowiła w moich rozważaniach tło dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej i kreowanej przez dziecko biografii.

Kulturowo-społeczne wpływy, jakim poddawane są dzieci od chwili urodzenia poprzez nabywanie wczesnych doświadczeń w dzieciństwie różni je między sobą.

Dzieciństwo w rodzinie wielodzietnej przedstawione w aspekcie kreowania dziecięcej biografii w retrospektywnym ujęciu badanych studentów i ich rodziców wskazało konkretne obszary: sytuację materialną rodzin, dbałość o życie, zdrowie i prawidłowy rozwój dzieci, zainteresowania rodziców sprawami nauki, troskę o wykształcenie oraz wdrażanie do życia społeczno-kulturalnego, partycypacją społeczną w ujęciu lokalnym i globalnym.

Dzieciństwo dzieci w badanych rodzinach wielodzietnych ukazuje jego złożony obraz, który określiłam odwołując się do wspomnianych pól badawczych poprzez trzy kadry.

Kadr pierwszy ukazał uniwersalne cechy dziecięcej kreacji biografii, uczestniczących w edukacji, czy też specyficznej sytuacji materialno-bytowej swoich rodzin, zależnej od wykształcenia rodziców oraz typu rodziny. Ogólne warunki wychowawcze, socjalizacyjne i edukacyjne badanych określono jako dobre. Podobnie jak warunki, którym podlegały dzieci pochodzące z rodzin wielodzietnych w przestrzeni szkoły.

Kadr drugi ukazuje nowy wymiar czasoprzestrzeni kreowania własnej biografii, która w przypadku badanych studentów ujawniła zmieniające się ramy czasowe, wskazała na wydłużanie się granic pomiędzy dzieciństwem a młodością i wczesną dorosłością. Rodzina wielodzietna realizuje wiele zadań związanych z troską rodziców o życie, zdrowie i prawidłowy rozwój swoich pociech, nie tylko w kwestii zaspokajania podstawowych potrzeb ale coraz częściej w otwieraniu rodziny na społeczne, polityczne i gospodarcze wyzwania.

Kadr trzeci okazał zaś ważne zadania rodzin wielodzietnych w zakresie wdrażania dzieci do życia społeczno-kulturalnego i świadomej partycypacji społecznej. Odnosząc go do kilku teorii: Dahrendorfa, Bourdieu, D. Baacke’go, Bronfenbrennera, stwierdzam, że możliwości rodzin wielodzietnych, więzi, jakie w tych rodzinach istnieją wpływają na warunki i rodzinne kapitały,

¹⁹ B. Śliwerski, *Granice wychowania* [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski, red. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, Wyd. PWN, Warszawa 2007, s. 23

²⁰ Tamże, s. 116.

które te rodziny oferują swoim dzieciom. Taki fundament tworzy ich biografię. Fakt urodzenia w środowisku rodziny wielodzietnej ujawnił naturalny sposób tzw. konsumpcji rodzinnego kapitału, oferowanej przez tą rodzinę bazy ekonomicznej, kulturowej, społecznej.

Dzieciństwo w rodzinie wielodzietnej widziane z tej perspektywy wskazało na nowe miejsce dziecka w rodzinie i społeczeństwie, jego aktywność obywatelską. Będąc obywatelami swoich środowisk lokalnych dzieci te mają poczucie swojego indywidualizmu, ale w konkluzji można stwierdzić, iż nie budują one zupełnie odrębnej wspólnoty społecznej.

Reasumując mogę stwierdzić, że monografia *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych* ujawnia wizję stabilizacji życia w kręgu rodziny wielodzietnej, ukazuje siły pobudzające samodzielność dzieci, ich aspiracje, które czerpią z kapitałów rodzinnych, korzystają ze wsparcia i pomocy rodziców, choć nie zawsze aspirują do powielenia tego modelu rodziny. W tym kontekście wskazuję, że rodzina wielodzietna tworzy most łączący dziecko z przeszłością, ale i dający drogowskaz, jak w różnych, także trudnych czasach kreować własną biografię, wykorzystywać drzemiące w sobie siły ludzkie i ressource (kapitał), czy jak pisał J. Korczak „pędzić gościńcem życia”.

Praca wnosi nie tylko nowe pojęcia i nowe ujęcia dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej, ale jest także dowodem teoretyczno-empirycznym, ukazującym socjalizację dziecka jako proces autonomiczny (dziecko samo budujące swoją biografię, samo projektujące swoje życie), stawia dziecko w centrum.

W dociekaniach będących podstawą tej monografii nie wyczerpałam wszystkich wątków, a nawet trafiłam na nowe, równie interesujące, co pozwala mi planować kontynuację kolejnych poszukiwań w tej dziedzinie.

Ad. 5. Dokonania o charakterze dydaktycznym, edukacyjnym i popularyzatorskim

Pragnę dodać, że wątkiem przewodnim zarówno monografii jak i 39 artykułów oraz nawiązujących do nich tematycznie monografiom wcześniejszych tj. „Rodzina wielodzietna jako środowisko wychowawczo-edukacyjne. Diagnoza i możliwości wsparcia (na przykładzie województwa świętokrzyskiego”, Wyd. Impuls Kraków 2011, ss. 152, ISBN 978-83-7587-710-6; Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole. Studium teoretyczno-empiryczne, Wyd. UJK, Kielce 2012, ss. 189, ISBN 978-83-7133-541-9) jest socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej rozumiana dwuaspektowo, tj. jako autosocjalizacja, w wymiarze socjopedagogicznym, a w szczególności możliwości rozwoju osobowości społecznej dziecka z dużej rodziny z jego udziałem w socjalizacji i kreowaniu własnej biografii oraz jako interakcyjne, społeczne uczenie się, nieustanne relacje jednostki z rodziny wielodzietnej z jej otoczeniem społecznym, przekazywanie kultury przez jedno pokolenie drugiemu. Mając świadomość różnej

operacjonalizacji pojęcia socjalizacji, w swoich dotychczasowych pracach zwracam uwagę na pewne jej komponenty, tj. czas trwania (jest to proces zachodzący w czasie kreowania biografii jednostki), specyficzne dyspozycje jednostki stającej się dojrzałą społecznie, jej zdolności i umiejętności samodzielnego działania. Szczególne miejsce wśród wyżej wymienionych aspektów zajmują środowiskowe uwarunkowania rozwoju dziecka posiadającego co najmniej dwoje rodzeństwa, priorytetowe wśród zainteresowań pedagogiki społecznej. W ten sposób staram się eksponować problem stymulowania dziecka, młodego człowieka pochodzącego z rodziny wielodzietnej oraz wpływów na jego środowisko społeczne w celu rozwoju osobowości. Staram się również zwrócić uwagę na bogactwo oferty socjalizacyjnej, która z biegiem czasu staje się coraz bardziej różnorodna i jednocześnie powiększająca nierówności społeczne, dlatego przyjmuje stanowisko, że aktywność własna jednostki (uwidoczniona w aktywnej biografii w przestrzeni społecznej) pochodzącej z rodziny wielodzietnej jest bardzo ważna. Podkreślam, że dzięki niej człowiek zdobywa doświadczenie, poczucie sprawczości, ale z pełnym przekonaniem o fundamentalnej, bazowej roli socjalizacji pierwotnej (socjalizacji w rodzinie wielodzietnej). Dzieci urodzone i rozwijające się w mniej korzystnych warunkach muszą zawsze włożyć więcej wysiłku w to, aby dorównać tym, które w dzieciństwie otrzymały więcej bodźców rozwojowych. Środowisko wielodzietne przy tym założeniu stymuluje rozwój dziecka przez odpowiednią organizację: warunki, zachowania, czy wzorce, a konsekwencje nierówności widoczne są w opisywanych również przez mnie rolach szkolnych.

Wymienione wyżej prace mają charakter interdyscyplinarny, sytuują się przeważnie na linii zainteresowań pedagogiki społecznej (wychowanie i edukacja w kontekście uwarunkowań środowiskowych), pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej (opieka nad dzieckiem w rodzinie), pracy socjalnej (diagnoza społeczna sytuacji dziecka w rodzinie wielodzietnej, sfery pomocy i wsparcia) oraz polityki społecznej (strategie pomocy, polityka prorodzinna). Widoczne jest w nich podmiotowe traktowanie dziecka (orientacja humanistyczna w pedagogice społecznej).

Podjęte przeze mnie w publikacjach problemy teoretyczno-badawcze koncentrują się wokół trzech podstawowych zagadnień:

- 1) wychowania (oddziaływania najbliższego i rudymentalnego dla dziecka kręgu środowiskowego, jakim jest rodzina)
- 2) socjalizacji (kręgów uspołecznienia, przygotowania do szeroko rozumianej partycypacji społecznej) oraz
- 3) edukacji (zinstytucjonalizowanych form wychowania, aspekt funkcjonowania dzieci w szkole, efekt oddziaływań wychowawczo-edukacyjnych) dziecka z rodziny wielodzietnej.

W swoich pracach teoretycznych i badawczych opisuję „witraż” (termin zastosowany przez E. Jarosz i B. Matyjas) wzrastania w rodzinie wielodzietnej, a także zadaję pytanie: czy wielodzietna rodzina stanowi problem społeczny, pedagogiczny. Badam udział dużej rodziny

w procesach edukacji i socjalizacji jednostki we współczesnym, polskim społeczeństwie, jak i społecznościach Europy. Rodziny wielodzietne w mojej ocenie stanowią zjawisko ważne i dotychczas najczęściej schematycznie i stereotypowo ujmowane, stąd w podjętych pracach pojawia się ich wieloaspektowy obraz, ukazujący czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne, w tym niedoceniony kapitał społeczny, którym dysponuje duża rodzina, a z którego może korzystać dziecko.

Problematyka wielodzietności, rodzin wielodzietnych podejmowana przeze mnie jest prezentowana dodatkowo w kontekście demografii, polityki społecznej, socjologii, psychologii i innych subdyscyplin. Szczególnie dotyczy sytuacji domowej i szkolnej wychowujących się w nich dzieci oraz wychowawczo-edukacyjnych (szerzej socjalizacyjnych) warunków, które wpływają na codzienne funkcjonowanie dzieci w rodzinach, w których wychowuje się więcej, tj. co najmniej troje rodzeństwa.

Odniesienie do konkretnych kategorii pojęciowych (socjalizacji, rodziny wielodzietnej) stanowi dla mnie dyskusję terminologiczną i ich wieloznaczność. Staram się omawiać je na gruncie wielu subdyscyplin naukowych, odwołując się do polskich i zagranicznych badaczy, przytaczając ich stanowiska, ale również prowadząc z nimi własną dyskusję. Przyjmuję pewne nurty, ale staram się zachować spójność metodologiczną. Reprezentatywne wydaje się dla mnie podejście, oparte na przekonaniu, że rola każdej z dyscyplin nauk społecznych, w tym pedagogiki to powinność rozwiązywania aktualnych/pilnych problemów socjalizacyjno-wychowawczych. W zglobalizowanej gospodarce liczy się bowiem bezwzględnie (A. Radziewicz-Winnicki, 2008) rozwijanie kreatywności jednostki i szerzenie innowacyjnych postaw. Mając na uwadze wdrożeniowe efekty działań pedagogicznych podejmuję próbę transferu wiedzy poprzez wykorzystanie tzw. fotokodów, aby ułatwić cyrkulację ważnych, pedagogicznych treści, które mogą być użyteczne dla przedstawicieli innych dziedzin i inicjować współpracę międzysektorową (B+R). Penetrując rzeczywistość społeczną staram się nawiązywać do działalności zarówno teoretyczno-poznawczej, jak i prospołecznej – do aplikacyjnego wdrażania wiedzy dotyczącej możliwości wykorzystania sił społecznych szeroko pojętego środowiska (rodzinnego, szkolnego, lokalnego) wychowawczego stymulujących wyzwalanie się aktywnej biografii, aktywizacji jednostki, której orędowniczką była Helena Radlińska.

W oparciu o „metodologiczny bricolage” (literaturę, strategie, metody, materiały empiryczne, orientacje badawcze) charakteryzuję antynomie funkcji i zadań rodzin wielodzietnych w odniesieniu do społeczno-kulturowych skryptów oraz teorii socjalizacji jednostki (J. Modrzewski, 2007; K. J. Tillmann, 1996; K. Hurlermann 1994). Dodatkowo analiza pedagogiczna dotycząca sytuacji/położenia dzieci z rodzin wielodzietnych odnoszona jest do teorii socjalizacji ekologicznej D. Baacka (1980) i U. Bronfenbrennera (1979, 1990).

Staram się zatem dokumentować i potwierdzać wagę uwarunkowań funkcjonowania rodzin wielodzietnych i rozwoju dzieci z niej się wywodzących. Problematyka ta jest aktualna z uwagi na fakt, iż dzieci i młodzi pochodzący z tych środowisk stanowią swoisty rezerwuuar przedstawicieli kolejnej generacji, jak i systemów wartości, dlatego też uwzględniając transgeneracyjne przekazy, a wśród nich fakt odtwarzania się rodzin wielodzietnych w kolejnych pokoleniach, zasadne wydaje mi się odniesienie przebiegu doświadczeń dzieci (niekończący się projekt, z natury niedomknięty) z rodzin wielodzietnych i opis ewolucji ich socjalizacji (B. Glaser, A. Strauss 2009). Pogłębiając swe analizy przyjmuję refleksje zgodne z ujęciem rodziny wielodzietnej jako prymarnej instytucji socjalizacji i wychowania, stanowiącej pierwsze źródło przekazu symbolicznego (B. Milerski, B. Śliwerski, 2000).

Rodziny wielodzietne, choć dotychczas niedowartościowane, często postrzegane jako dysfunkcyjne i obciążające społeczeństwo w istocie stanowią wspólnoty zróżnicowane i jeszcze w pełni nieodkryte są ich zasoby. Nie zostały dotychczas w szerokim stopniu badawczo (wy)eksplorowane.

Staram się czerpać z własnych doświadczeń, posiadając już pewną specjalistyczną wiedzę teoretyczną oraz spojrzeć na swoją przeszłość i integrować swoje doświadczenia z pogłębioną refleksją badacza. Jest to nowatorskie przedstawienie problematyki rodzin wielodzietnych, w takim właśnie aspekcie.

W centrum analiz stawiam dziecko/młodego człowieka pochodzącego z rodziny wielodzietnej (rodziny z co najmniej trojgiem dzieci), którego sposób funkcjonowania określam dwuaspektowo: wewnątrznie i zewnątrznie. Pierwsze ujęcie, wewnątrzrodzinne (mikroskala) odnoszę do charakterystyk osobowościowych (emocjonalnych), w których odwołuję się do sposobu reagowania rodziców, rodzeństwa na wrodzone cechy dziecka, takie jak: cennaść, bezbronność, zależność, niedojrzałość, niedoskonałość. Wewnętrzne odniesienie wyraża się w opisywanych warunkach środowiskowych, dalekosiężnych skutkach rozwoju społecznego, wewnątrzszkolnego funkcjonowania, szkolnej karierze, poziomie wypełniania szkolnych ról społecznych: ucznia, kolegi, członka szkolnej społeczności. Podejmuję próbę analizy zmieniającej się rzeczywistości oraz arbitralnie dobieram fenomeny funkcjonowania dzieci i młodzieży. Ten kontekst związany jest z określoną przez Z. Melosika (2013) i A. Gromkowską-Melosik (2010) wolnością jednostki w kreowaniu własnej biografii oraz niekończących się swobodnych wyborach. Ujęcie zewnątrzrodzinne (makroskala) określam poprzez kilka obszarów: prawny (politykę społeczną i dostępne akty normatywne), społeczny, kulturowy, demograficzny.

Uszczegółowieniem moich poszukiwań badawczych stały się aspekty, określone wspólnym mianem dychotomii, tj.:

- ekonomiczny (traktujący rodzinę wielodzietną w kategoriach statusu społecznego – „lepiej urodzeni-lepiej kształceni”²¹, rachunku ekonomicznego i odnoszący się do kwestii juvenilizacji, pauperyzacji, ekskluzji społecznej, marginalizacji, alienacji);
- resentymentu - kontekst filozofii F. Nietzschego, tj. tworzenia krzywdzących stereotypów i mitów dotyczących rodzin wielodzietnych i wychowujących się wśród nich dzieci;
- prawny - opisujący dużą rodzinę zarówno jako wzorzec, jak i stygmatyzujący;
- kulturowy - odnoszący się do kodów językowych i wzorców kulturowych (B. Bernstein, 1990).

Moje poszukiwania będące podstawą rozprawy habilitacyjnej stanowią przyczynek do refleksji nad kreowaniem biografii w rodzinach wielodzietnych w układzie komplementarności, tj. autosocjalizacji jednostki, świadomej dokonywanych wyborów oraz poszukującej stabilności i zewnętrznego antidotum na niepewność, rozproszenie, zróżnicowany świat. Klamrą spinającą, nadającą sens codzienności jednostki pochodzącej z rodziny wielodzietnej są jej siły (siły ludzkie), potencjał, zasoby. Jak również możliwe do wykorzystania w reagowaniu na istniejące w opinii społecznej krzywdzące stereotypy.

W ten sposób podejmuję zagadnienie dotyczące mitów i realiów związanych z rodzinami wielodzietnymi. Piszę o ostatnich dwudziestu latach funkcjonowania rodzin wielodzietnych. Przedstawiam różne obrazy wielodzietności, w oparciu o wyróżnione przez siebie kryteria. Uwzględniam kierunki zaburzeń w funkcjonowaniu rodzin wielodzietnych: nieadekwatne dochody, niski poziom zaspokojenia poszczególnych grup potrzeb, degradacje biologiczno-społeczne, które kreują współczesny obraz wielodzietności.

W pracach teoretyczno-badawczych zajmuję się ponadto charakterystyką czynników utrudniających prawidłowe funkcjonowanie rodzin wielodzietnych, takich, jak: ubóstwo, bezrobocie, niski poziom wykształcenia. Analizuję je w oparciu o dane z literatury, w tym także dane statystyczne. W większości opublikowanych prac zadaję pytanie o to jak wielodzietność determinuje poziom uspołecznienia dziecka, jak powstają nierówności społeczne, jakie są ich przyczyny.

Za moment przełomowy w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania o środowiskowe uwarunkowania funkcjonowania rodzin wielodzietnych i społeczną kreację biografii, w tym socjalizacji dzieci (oraz o swój własny rozwój naukowy) uważam okres 2011-2016, zagraniczne staże naukowe (Niemcy, Czechy), zagraniczne wykłady, seminaria (Francja, Włochy), obronę w 2010 roku dysertacji doktorskiej, a następnie wdrażanie praktycznych rozwiązań pomocowych (profilaktycznych, edukacyjnych) także względem dzieci z dużych rodzin. Opracowanie autorskich rozwiązań i udział w grantach oraz międzynarodowych, ministerialnych i lokalnych projektach umożliwił mi przeprowadzenie dodatkowych diagnoz jakościowych i ilościowych, rozległych i wieloaspektowych, dając możliwość „zanurzenia” w badanej przestrzeni społeczno-kulturowej.

²¹ B. Smolińska – Theiss, *Lepiej urodzeni, lepiej kształceni* [w:] *Wychowanie - pojęcia, procesy, konteksty*, red. M. Dudzikowa, M. Czerepaniak – Walczak, tom 4, Wyd. GWP, Gdańsk 2008

Przyjęłam wówczas perspektywę badawczą zakorzenioną w ekologii humanistycznej U. Bronfenbrennera, uwzględniając atrybut podmiotowości, socjalizacyjną funkcję rodziny P. Bourdieu, teorię socjalizacji społeczno-ekologicznej D. Baackego, teorię szans życiowych i związków między rodzicami i dziećmi R. Dahrendorfa. Skupiłam się na praktykach codziennego życia rodziny oraz sposobach społecznego konstruowania rzeczywistości. Wcześniejsze moje eksploracje odzwierciedlone m.in. w opracowaniach: *Rodzina wielodzietna jako środowisko wychowawczo-edukacyjne. Diagnoza i możliwości wsparcia (na przykładzie województwa świętokrzyskiego)*, Impuls, Kraków 2011, ss. 152; *Uwarunkowania realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczej w rodzinach wielodzietnych*, w: B. Matyjas, R. Stojcka – Zuber (red.), *Opieka i wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku*, Wyd. AŚ, Kielce 2007, s. 13-23 również powstały na bazie ilościowo-jakościowych technik zbierania danych.

W swojej publikacji podejmuję kwestię kreacji biografii²² (biografia kształtowana/tworzona biografia) rozumianej jako budowanie/tworzenie własnego życia w oparciu o doświadczenia, wiedzę, umiejętności, które określają zasoby osobowe/rodzinne. Przyjmuję, że składa się na nią zarówno autosocjalizacja, jak i socjalizacja rodzinna (biografia kształtowana w dużym stopniu samodzielnie przez jednostkę pochodzącą z rodziny wielodzietnej)²³. Ukazuję zjawisko indywidualnego funkcjonowania psycho-społecznego dziecka w rodzinie wielodzietnej jako podmiotu, na który działa wiele czynników, ale też na które przyjmuje ono różne reakcje formując swoją biografię. Zwracam uwagę na społeczno-kulturowy obszar kreowania się biografii w momencie, jak pisze A. Cybal-Michalska²⁴ „podwójnej tranzycji” z okresu dzieciństwa, młodości do dorosłości.

Kładę akcent (podkreślany w pedagogice społecznej) na społeczny kontekst życia człowieka, określający jego aktualną sytuację i miejsce, na potrzebę wnikania w subiektywną rzeczywistość członków dużych rodzin, członków społeczeństwa, przyjmując „paradygmat działania społecznego”, jako zasadniczy układ odniesienia do fenomenów biograficznych. Dostrzegam, i procesy biograficzne, tak jak są doświadczane przez jednostkę, nie mogą być wyjaśnione wyłącznie w kategoriach działania (Schütze, 1981). Staram się zarysować łańcuch przyczynowo-skutkowy fragmentu biografii członka dużej rodziny, wyjaśniając jego zachowania, style komunikacji, równocześnie ukazując cechy przekrojowe rodzin wielodzietnych przez pryzmat uwarunkowań danej społeczności.

²² Poprzez zastosowanie terminu „*biografia*” - staram się wskazać na przemiany we współczesnych rodzinach wielodzietnych, zachodzących procesach społecznych.

²³ Dzieciństwo w rodzinie wielodzietnej, sytuacja szkolna dziecka/adolescenta/dorosłego i inne sfery życia społecznego spotykają się w wymiarze egzystencji pojedynczego człowieka, splatają się w całość i określają jego obecne położenie.

²⁴ A. Cybal-Michalska, *Młodość akademicka a kariera zawodowa*, Wyd. Impuls, Kraków 2013, s. 12.

Klasyfikując nurty dotychczasowych badań nad warunkami życia dzieci (ich wychowania, socjalizacji i edukacji), zasobami rodzinnymi, klasyfikuję je (za B. Matyjas i B. Smolińską-Theiss)²⁵ na: historyczne, społeczno-kulturowe i pedagogiczne. Syntetycznie umiejscowiam dziecięcą kreację biografii na tle rodziny wielodzietnej, włączając w nią podejście pedagogiczne oraz łącząc je z takimi dyscyplinami jak: praca socjalna, polityka społeczna, ekonomia i psychologia. Wykorzystuję różne diagnozy, raporty, zarówno lokalne, jak i międzynarodowe, których przedmiotem jest sytuacja socjalna jednostki, warunki życia, zmiany prawne. Swoje badania empiryczne wpisuję w nurt poszukiwań zagadnienia dzieciństwa, charakteryzowanego poprzez zasoby rodzinne, warunki wychowawcze, socjalizacyjne, edukacyjne. Staram się odkrywać nowe obszary badawcze, wskazując na potrzebę, kolejnego, selektywnego przeglądu doniesień badawczych o doświadczeniach rodzinnych dzieci/studentów, ich świadectwach, osobistych historiach. Podkreślam, że dzieciństwo młodego pokolenia w rodzinach wielodzietnych jest zróżnicowane, zwłaszcza w podziale na determinujące je czynniki zewnątrzrodzinne (na przykład miejsce zamieszkania, które stwarza różne warunki życia dzieci, zwłaszcza warunki socjalizacyjne i edukacyjne). Wskazuję ponadto na rolę podmiotowych mikrokontekstów²⁶ wyłaniających się w mojej ocenie w zdolności lokowania biografii. Odwołuję się do wniosków W. Segieta²⁷, który pisze, że młodzi dorośli dostarczają treści i faktów składających się np. na ich edukacyjną biografię. Sytuuję biografię dzieci pochodzących z rodzin wielodzietnych w najbliższym kontekście jej budowania, tj. rodzinie wielodzietnej. Przy czym podkreślam, że wielodzietność jest w społecznym odbiorze dwojako rozumiana, przez jednych wysoko ceniona, przez innych krytykowana²⁸.

Uwzględniając różne poglądy oraz złożoność środowiskową, gospodarczą, kulturalną i edukacyjną, zwracam uwagę na odmienne dzieciństwo jednostki w dużej rodzinie, zróżnicowanej strukturalnie, funkcjonalnie oraz jakościowo i różną kreację dziecięcej biografii oraz przedstawiam ją w kategoriach podmiotowości (która jako kategoria pojęciowa występuje w różnych kręgach dyskursywnych). Idea podmiotowości urasta w przyjętym przez mnie dyskursie pedagogicznym do rangi podstawowej. Problematykę tę szeroko przedstawiają także Maria Czerepaniak-Walczak, Maria Dudzikowa, Zbigniew Kwieciński, Tadeusz Lewowicki, Astrid Męczkowska, Tomasz Szkudlarek, Bogusław Śliwerski, Mirosław J. Szymański i inni.

Zwracam uwagę na podmiotowość dziecka z rodziny wielodzietnej, jego wewnętrzną autonomię z jednoczesnym odniesieniem tego terminu również do pewnego układu sytuacyjnego czy też instytucjonalnego. Zgodnie ze wskazaniami francuskiego socjologa Alain Touraine²⁹ pojęcie

²⁵ B. Smolińska-Theiss, *Dzieciństwo jako status społeczny. Edukacyjne przywileje dzieci klasy średniej*, Wyd. APS, Warszawa 2014; B. Matyjas, *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*, Wyd. Żak, Warszawa 2008

²⁶ określenie J. Rutkowiak

²⁷ W. Segiet, *O związku edukacji z rodziną. Społeczne konteksty i jednostkowe biografie*, Wyd. UAM, Poznań 2013, s. 14.

²⁸ K. Konarzewski, *Czy wielodzietność obniża osiągnięcia szkolne?*, „Edukacja”, 2014, nr 4, s. 21-35.

²⁹ A. Touraine, *Myśleć inaczej*, PIW, Warszawa 2007, s. 20-21.

podmiotowości odnoszę z jednej strony do systemu idei, wartości uniwersalnych, a z drugiej strony do codziennych doświadczeń dziecka/rodziny. W tym kontekście atrybut podmiotowości dziecka włączam do jego zdolności ukonstytuowania się, modelu bycia w świecie. Dla pełniejszego obrazu doboru wspomnianej kategorii odnoszę się do założeń pedagogiki „dającej osobie ludzkiej wolność stopniowego poznania prawdy i dobra oraz wolność dokonywania wyborów zgodnie z ich poznaniem”³⁰ – czyli do pedagogiki personalistycznej (nawiązującej do personalizmu filozoficznego, koncepcji sformułowanej m.in. przez Jacquesa Maritaina i Emmanuela Mouniera³¹).

Opis moich zmagania badacza-praktyka w przedstawionej do oceny monografii, *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych* może implikować do dalszych badań w zakresie łączenia teorii z praktyką. W swoich dotychczasowych doświadczeniach zgłębiam metodologię badań pedagogicznych, nastawioną na idee sprawiedliwości społecznej.

Czerpiąc z fundamentu polskiej pedagogiki społecznej, w postaci twórczości Heleny Radlińskiej, łączę poznanie rzeczywistości społecznej z obserwowanymi i doświadczanymi przez dziecko zdarzeniami i podejmuję próbę wyróżnienia wybranych czynników kształtujących biografię dziecka (Malinowski, Benedict, Bourdieu, Dahnredorf, Bronfenbrenner). Odkrywając na nowo dorobek H. Radlińskiej, wskazuję na statusowe uwarunkowania habitusu społeczno-kulturowego wyrażającego się w biografii dzieci z rodzin wielodzietnych.

Podejmując współpracę i dialog z osobami tworzącymi wielodzietne środowiska staram się zrozumieć ukryte znaczenia i doskonalić swój warsztat badawczy. Pragnę dodać, iż osobiste doświadczenia – wychowywania się w rodzinie wielodzietnej wyposażyły mnie w tzw. „historyczny kadr”, który pozwala na integrację doświadczeń pogłębianą sukcesywnie refleksją pedagoga społecznego.

W artykule *Funkcjonowanie dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole*, *Pedagogika Społeczna* 1 (39) 2011 eksploruję koncepcję ról społecznych dziecka i poziomów jego uspołecznienia w arbitralnym ujęciu, klasyfikując je na rolę ucznia, kolegi i członka szkolnej społeczności. We wszystkich trzech rolach wyróżniam trzystopniowy poziom uspołecznienia: wysoki, średni, niski, określając do każdej z ról wskaźniki (autorski wybór) – elementy składowe danej roli. Staralam się zobrazować owe wskaźniki przypisując je poszczególnym rolom, choć podkreślam, iż wyróżnione przez mnie role przenikają się.

Zarówno we wcześniejszych monografiach (*Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wyd. UJK, Kielce 2012, ss. 189; *Rodzina wielodzietna – analiza polityki społecznej i badań pedagogicznych*, *Praca Socjalna* 6/2013, s. 24-45), jak i wcześniejszych artykułach opisuję proces socjalizacji dziecka, dostarczając materiał analityczny

³⁰ F. Adamski, *Poza kryzysem tożsamości – w kierunku pedagogiki personalistycznej* [w:] H. Kwiatkowska, red. *Ewolucja tożsamości pedagogiki*, Wyd. PTP, IHNOiT, Warszawa 1994.

³¹ *Pedagogika personalistyczna* [w:] *Pedagogika*, red. B. Milerski i B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 155.

zarówno z badań, jak i własnego doświadczenia wychowywania się w środowisku dużej rodziny. Staram się nadal dążyć do poznania ram teoretycznych dla nowo zaobserwowanych zmian dotyczących rodzin wielodzietnych, nowych zjawisk społecznych jej towarzyszących na gruncie pedagogiki społecznej. Analizuję społeczne przesłanki tworzenia nowego wymiaru pomocy społecznej w Polsce, wyróżniam metody pomocowe względem aktualnych obszarów zagrożeń rodziny. Charakteryzuję także stosowane w pedagogice społecznej i pracy socjalnej metody pracy z rodziną wielodzietną w Polsce i zagranicą. Spoglądam na wspomniane zagadnienia w odniesieniu do adekwatności ujęć systemów socjalizacyjnych U. Bronfenbrennera (rozumianej jako formowanie jednostki przez czynniki środowiskowe), gdyż uważam, że wpisuje się ona w eksplorowane przez mnie zarówno mikro (rodzina szkoła, grupa rówieśnicza) jak i makrostruktury (kultura, polityka społeczna, ekonomia, mass media).

Na bazie literatury przedmiotu przedstawiam obraz rodzin wielodzietnych w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej, stawiając kolejne pytanie m.in. o jej miejsce w rzeczywistości demograficznej i geopolitycznej w odniesieniu do zmian przestrzeni życia społecznego (*Przestrzeń życia dziecka w rodzinie wielodzietnej*, w: W. Danilewicz, M. Sobecki, T. Sosnowski, red. Pedagogika społeczna wobec zmian przestrzeni życia społecznego, red. Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2013)

Problem wielodzietności i rodzin wielodzietnych przedstawiam interdyscyplinarnie. Oprócz analizy literatury dokonuję własnych interpretacji, które również przedstawiam w formach ilustracji autorskich tabel, zestawień i schematów.

Z analizy zebranych materiałów empirycznych opisuję pozytywny obraz wielodzietności, w przeciwieństwie do obrazu tej kategorii rodzin, który przedstawiany jest często w mass mediach. Rodzina wielodzietna to korzystne środowisko kreacji dziecięcej biografii, wychowania, edukacji i socjalizacji dzieci. W swoich badaniach nie odnotowałam poważnych zaburzeń funkcjonowania, w tym ich patologii. Jest to optymistyczny obraz, ale dotyczy tylko wybranej grupy badawczej i jednego województwa.

Moje rozważania mocno akcentują potrzebę szczegółowej eksploracji sytuacji rodzin wielodzietnych, by nie dochodziło do stygmatyzacji tej kategorii rodzin np. w dostępnych aktach normatywnych. Współpraca z rodziną (opiekuńcza, wychowawcza, socjalna, kompensacyjna) to podstawowy warunek jej prawidłowego funkcjonowania a także, rozwoju, wychowania i socjalizacji dzieci. Jako teoretyk, naukowiec i praktyk zajmujący się problematyką dziecka i rodziny wyraźnie akcentuję znaczenie rodziny własnej w wychowaniu i socjalizacji dzieci. W swoich publikacjach zwracałam na to szczególną uwagę. Myślę, że mój skromny głos był zauważalny w dyskusji pedagogicznej prowadzonej na łamach ogólnopolskich czasopism i opracowań pod redakcją. Przedstawione do oceny prace mieszczą się w problematyce

uwarunkowań socjalizacyjnych i edukacyjnych związanych z wzrastaniem w dużej rodzinie. Są one umieszczone w nurcie rozważań pedagogiki społecznej, co jest wyborem świadomym.

Inspirujący jest dla mnie dorobek i biografia Heleny Radlińskiej w zakresie jej poglądów, współcześnie na nowo odkrywany i stale aktualizowany. Przybliżył ją w ostatnim czasie Profesor Wiesław Theiss podczas Seminarium pt: Mistrzowie i nauczyciele pedagogiki społecznej, (WSE, UAM, Poznań 2016) wskazując na jej zasługi na gruncie oświaty, a przede wszystkim edukacji społecznej. Znakomity dorobek twórczyni polskiej pedagogiki społecznej jest w mojej ocenie aktualny w dzisiejszych czasach, we współczesnych badaniach społeczno-oświatowych i działaniach wychowawczych. Kontekst implikujący moje rozważania stanowi przede wszystkim kategoria sił ludzkich (kreacja)/ sił społecznych (zasoby rodzinne), uwarunkowania środowiskowe (w tym rodzinne), czynniki kształtowania osobowości dzieci, zaspokajania potrzeb, wychowania, socjalizacji i edukacji. Aktualność i ponadczasowość historycznych dokonań H. Radlińskiej, jej kategoria sił ludzkich, dostarczyła mi także książka B. Smolińskiej – Theiss, *Dzieciństwo jako status społeczny, Edukacyjne przywileje dzieci klasy średniej*, (2014). Idea sił ludzkich (sił rodziny) wyraźnie koresponduje z kreacją własnej biografii dzieci pochodzących z rodzin wielodzietnych. Piszę o tym w artykule *Socjopsychologiczny predyktor dorastania w rodzinie wielodzietnej*, Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne, 28 (2) 2016.

Inspiracją w tym kontekście są dla mnie także opracowania B. Matyjas: 1) *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*, (2008); 2) *Dzieciństwo na wsi. Warunki życia i edukacji*, (2012), zwracające uwagę na strategie pomocy i wsparcia dziecku i rodzinie, W. Segieta, *O związku edukacji z rodziną. Społeczne konteksty i jednostkowe biografie*, (2013) podejmujące kategorie wychowania i edukacji czy także A. Cybal-Michalskiej, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, (2013) podnoszące kwestie kształtowania własnej tożsamości.

Starając się uwzględnić ustawowe wymagania, wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.),

- w okresie od 2012 roku do 2013 roku byłam brokerem współpracy międzynarodowej dla Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (złożyłam wówczas kilka wniosków grantowych zorganizowałam cykl tzw. Info Days-ów, w ramach których inicjowałam współpracę humanistów z przedstawicielami świata biznesu, a także interesariuszami oraz pozyskałam zagranicznych partnerów do współpracy badawczo-naukowej);

- w okresie od 2013 roku do 2016 roku byłam polskim koordynatorem zadań w międzynarodowym projekcie Matches³² - Towards the Modernization of Higher Educational

³² Zob. punkt II H kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6. Matches - 01.12.2013 r. – 01.11.2016 r. (36 m-cy), Nr umowy: 2013 – 4571 / 001 – 001, Nr projektu: 544573-TEMPUS-1-2013-1-BG-TEMPUS-JPHES, Środki finansowe na realizację zadań rozwojowo-badawczych/ koszt projektu: 997 662,01 Euro, tj. 4

Institutions in Uzbekistan, w ramach którego prowadziłam zadania upowszechniania priorytetu jakim jest „trójkąt wiedzy: edukacja-innowacje-badania”, poprzez koncentrację współpracy macierzystej uczelni (UJK) z instytucjami otoczenia biznesu, światem biznesu i władzami publicznymi. Moje zadania sprzyjały utworzeniu trzech regionalnych Platform Wiedzy, po jednej w każdym z regionów biorących udział w projekcie, promowanych przez uniwersytety i zaangażowanie wszystkich partnerów/stron. Ponadto współtworzyłam agendy i szkolenia z zakresu rozwoju i wdrażania innowacji oraz wspólny plan działania (Joint Action Plan) dla przyszłych wspólnych inicjatyw. Udział w projekcie dał mi możliwość poznania warunków edukacji w Uzbekistanie, Bułgarii i Hiszpanii oraz dokonanie analizy potrzeb współpracy uczelnie & biznes (trójkąt wiedzy) oraz wypracowanie modelu rozwoju innowacji i współpracy dogodnej do wdrożenia. Efektem projektu było również stworzenie raportu oraz biblioteki najlepszych praktyk wg. doświadczeń europejskich w obszarze współpracy nauki i biznesu oraz transferu technologii, w tym strategii zarządzania jakością i monitoringu wykonalności poszczególnych zadań merytorycznych w projekcie, w tym ewaluacja wewnętrzna i zewnętrzna projektu w zakresie poziomu implementacji zadań.

Zdobyte międzynarodowe doświadczenie umożliwiło mi pełnienie kolejnej funkcji, tj. powołania mnie w 21.03.2016 roku przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego na eksperta³³ oceny wniosku grantowego nr 3530/GG HORYZNONT 2020/2016/0 w konkursie Granty na granty – wsparcie polskich koordynatorów w programach badawczych UE (M.P. poz. 377) oraz powołanie mnie na stanowiska badacza/wykładowcy (researcher/teacher) i pracownika technicznego („technical staff”) w projekcie *PONCHO – Internationalization of LA peripheral Universities through sustainable integration and inclusive implementation of IROs*, współfinansowanego przez Komisję Europejską w ramach Programu ERASMUS+, nr umowy grantowej: 2015-3432/001-001.³⁴

- byłam i nadal pełnię funkcję kierownika projektu Cyrkulacja Wiedzy - Transfer Wiedzy w Nauce;

- byłam uczestnikiem seminariów zagranicznych w Czarnogórze w ramach projektu Sniffer dog – animator innowacji finansowanego z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, priorytet IV. Szkolnictwo wyższe i nauka, Działanie 4.2. Rozwój kwalifikacji kadr systemu B+R;

- w okresie 2013-2014 byłam kierownikiem oraz wykonawcą zadań edukacyjnych w ramach projektu Kompas wiedzy³⁵, realizowanego przez Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach;

---

035 443,06 zł

³³ Zob. punkt II G kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6.

³⁴ Zob. punkt II G kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6

³⁵ Kompas Wiedzy – nr umowy, projektu POKL.09.04.00-26-039/12-00 w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet IX, Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionie

- czterokrotnie uczestniczyłam w wymianie pracowników naukowych w ramach programu ERASMUS STA+ (Darmstadt - *Niemcy* – Evangelische Fachhochschule Darmstadt, Praga - *Czechy* – Uniwersytet Karola w Pradze, dwukrotnie Ostrawa- *Czechy* - University of Ostrava, Faculty of Social Studies), a także zatwierdzony na rok akademicki 2016/2017 wyjazd na Uniwersytet w Cordobie (Hiszpania).

Do swoich osiągnięć naukowych zaliczam wygłoszenie referatów na konferencjach zagranicznych w Paryżu (Francja), Vigo, Las Palmas Gran Canaria (Hiszpanii), Ruse, Balchik (Bułgaria), Rzymie (Włochy), Berlinie, St. Marienthal (Niemcy), Pradze, Brnie, Ostrawie, Olomoucu (Czechy), Trnawie, Bratysławie, Preszewie (Słowacja), prezentacji on-line w Chicago (Stany Zjednoczone), licznych konferencjach międzynarodowych i ogólnopolskich³⁶. Wygłosiłam też referat tematyczny na otwartym seminarium podoktorskim „Społeczno-kulturowe skrypty dzieciństwa wielodzietnego”, które odbyło się w Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (05.12.2016) i seminariach naukowych na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego (2011, 2013, 2017).

Wykaz niektórych wystąpień konferencyjnych:

Forma P. Social Networking Sites as a Tool for Global Youth Communication.; Humanities and Social Sciences Track; Rzym; Włochy; 14.11.2016.

Forma P. Capacity Building in the Field of Higher Education in Poland Univeristy (UJK in Internalization); Internalization of Latin American Parners Universities; Las Palmas; Hiszpania; 25.02.2016.

Forma P. Polish Expirience in Management of internatiol projects; Conference of the Association of Lecturersof Economics and Management; Balchik; Bułgaria; 05.07.2016.

Forma P. Pedagogiczny i socjokulturowy skrypt dorastania dziecka w sytuacji kryzysowej; Rodzina w sytuacji konfliktów i zagrożeń; Wrocław; Polska; 20.05.2016;

Forma P. Edukacja zawodowa w praktyce w świetle inteligentnych specjalizacji regionu Świętokrzyskiego; Uniwersalizm pracy ludzkiej. Perspektywy rozwoju kariery zawodowej.; Kraków; Polska; 02.06.2016.

Forma P. Diagnoza predyspozycji zawodowych młodzieży jako jedna z funkcji pedagoga szkolnego ; Pedagogickádiagnostika a evaluace; Ostrawa; Czechy; 21.10.2016.

Forma P. The use of multimedia in education and socialization ; 13th International Conference on Textbooksand Educational Media; Berlin; Niemcy; 12.09.2015.

³⁶

Pełen wykaz konferencji znajduje się w kwestionariuszu dorobku p. III. B, załącznik 6

Forma P. Research in the areas of child protection ; Spring School for Master- and PhD Students in Social Work; Ostrawa; Czechy; 16.04.2015.

Forma P. Postawy rodzicielskie w rodzinie wielokulturowej a rozwój językowy, emocjonalny i społeczny dzieci; Cross llinquistic Lexical Task. Bilingual assessment of child lexical knowledge in Central Europe.; Bratysława; Słowacja; 08.12.2015.

Forma P. The coaching of the career as the method of the creation of the professional future on the contemporary labour market; Education, Teaching and E-learning; Praga; Czechy; 20.02.2015.

Forma P. Multimedia and new technologies in the processes of cognitive and educational Polish student.; 13th IARTEM International Conference on Textbooks and Educational Media: Learning, Classroom Resources and Disciplines; Berlin; Niemcy; 11.05.2015.

Forma P. Modernization of education as illustrated by international cooperation practices Poland-Uzbekistan; International Conference of Lifelong Education and Leadership; Olomouc; Czechy; 29.10.2015.

Forma P. Polish leader present the WP Five - Quality Assurance Strategy; Towards the ModernisATion of Higher Education InstitutionS in Uzbekistan ; University of Ruse ; Bułgaria; 26.02.2014.

Forma P. Protection of children's rights in activities of a counsellor; International Academic Conference on Education, Teaching and E-learning in Prague 2014; Praga; Czechy; 28.02.2014.

Forma P. Environmental conditions of multi-child families functioning: eogenous and endogenous factors analysis; Chart seminary - Paris Reasoning; Paryż; Francja; 26.11.2014.

Forma P. Presentation of the polish project Matches - good practice by Uniwersytet Jana Kochanowskiego; Science innovation and society: Achieving responsible research and innovation; Rzym; Włochy; 19.11.2014.

Forma P. Digitalization of upbringing and education in relation to shifted socialisation of Polish students; International Educational Technology Conference; Chicago; Stany Zjednoczone; 26.08.2014.

Forma P. The social latest perspective of the child from multi child family in the polish educational space; International Conference on New Horizons in Education; Paryż; Francja; 27.06.2014.

Forma P. Large families and social work; Social Work Identity in Europe. An academic and professional debate.; Tranva University; Słowacja; 10.10.2013.

Forma P. Participatory workshops-networking, matchmaking session, funding schemes for R&D clusters, business & science partnerships, opportunities for national and international cooperation; Podgorica-Czarnogóra University in Podgorica, Priv; Czarnogóra; 03.07.2013.

Forma P. Środowiskowe uwarunkowania partycypacji społecznej dzieci z rodzin; Pedagogika społeczna w kontekście etapów życia człowieka; Brno; Czechy; 19.04.2013.

Forma P. Rodzina wielodzietna jako środowisko życia dziecka; Wellness and lifestyle; Lublin; Polska; 08.06.2012.

Forma P. Challenges for internship integrated university programmes ; International congress and exhibition innovation and entrepreneurship, ; Cypr; Cypr; 01.09.2012.

Forma P. Przestrzeń życia dziecka w rodzinie wielodzietnej; Zróżnicowanie przestrzeni życia - współczesne wyzwania pedagogiki społecznej; Goniądz; Polska; 22.05.2012.

Forma P. Hierarchia wartości cenionych przez gimnazjalistów z rodzin wielodzietnych; Wartości w teorii i praktyce pedagogicznej; Kraków; Polska; 17.05.2012.

Forma P. Inkluzja społeczna rodzin wielodzietnych w programach pomocowych w świetle dobrych praktyk; Resocjalizacja, reintegracja, inkluzja – współczesne inspiracje dla teorii i praktyki; Warszawa; Polska; 14.10.2012.

Forma P. Multi-child family- styles of communication: analyst, afilator, conceptualist, actor; International Conference on Communication in Management, Education and Play - CMEP 2012; St. Marienthal-Niemcy; Niemcy; 09.09.2012.

Forma P. Refleksje ze współpracy z Evangelische Fachhochschule w Darmstadt - Niemcy; III Zjazd stypendystów Erasmusa; Kielce; Polska; 05.06.2012.

Koordynowałam pracę jury Wild Card dla Nauki³⁷, którego celem było wyłonienie i nagrodzenie koncepcji naukowców na organizację seminariów naukowych dla biznesu, które w perspektywie mogą stanowić wydarzenia cykliczne.

Do swoich osiągnięć naukowych zaliczam również udział w wykładach i seminariach zagranicznych, tj.:

- we Francji³⁸, 24.11-01.12.2014 Ecole Pratique des Hautes Etudes CHART, Paryż

³⁷ Zob. punkt II G kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6.

³⁸ Zob. punkt II G kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6.

- w Rzymie³⁹ West East Institute LLC West Chester PA USA, gdzie wygłosiłam wykład na temat: Social Networking Sites as a Tool for Global Youth Communication (14-16.11.2016).

Jako ekspert badań foresight – zainicjowałam współpracę międzysektorową Izby Gospodarczej Grono Targowe Kielce z przedstawicielami świata nauki. Efektem moich działań było powstanie wspólnej publikacji (*Zmysłowe konferencje jako USP Świętokrzyskiego. Poradnik dla organizatora konferencji*, red. A. Kanabrocka, M. Hejduk, Kielce 2012, Wyd. Grono Targowe Kielce, s. 19-28) przetłumaczonej na język angielski (*Sensual Conferences UPS from świętokrzyskie province. Professional conference Organizer's Handbook*) oraz zorganizowanie Konwentu Polski Wschodniej i seminarium z udziałem gości z zagranicznych ośrodków naukowo-badawczych. Podejmując współpracę z przedstawicielami polskich i zagranicznych instytucji umożliwiłam rozpowszechnienie innowacyjnych rozwiązań w zakresie cyrkulacji i transferu wiedzy. Łącząc swoje doświadczenia naukowe z praktyką nadal promuję interdyscyplinarne rozwiązania i prowadzę dyskusje o przyszłej współpracy międzysektorowej. Jako kierownik zainaugurowałam projekt Cyrkulacja wiedzy, o którym wspominam w monografii pod moją redakcją zatytułowanej *Interdyscyplinarne inspiratorium. Maximo cum studio*, Wyd. Fundacja Rozwoju Polski Wschodniej, Kielce 2016, ss. 146. Możliwość bezpośredniego kontaktu przedstawicieli świata nauki, w tym młodych naukowców wraz z przedstawicielami sektora biznesu, organizacji pozarządowych, jednostek publicznych, samorządów terytorialnych, ich wspólne dyskusje, wymiana doświadczeń inspirowały stworzenie opracowania będącego pokłosiem rotacyjnych spotkań naukowo-biznesowych w miastach Polski Wschodniej.

Wykorzystując tzw. platformę wymiany doświadczeń, koncepcji rozwojowych, innowacyjnych upowszechniam ideę wymiany poglądów, łącząc doświadczenia nauki i biznesu. W moim przekonaniu dzisiejsza rzeczywistość badawczo-naukowa niesie nowe wyzwania przed jednostkami prowadzącymi badania, jak również podmiotami współpracującymi z uczelniami wyższymi. Współpraca nauki i biznesu to dziś fundament nie tylko budujący gospodarkę, na przykład poprzez dofinansowanie procesu komercjalizacji usług naukowców, ale także promocja działań proinnowacyjnych Upowszechnianie wiedzy, czyli jej tzw. transfer to zadanie, które stanowi impuls wzrostu produktywności. Taki też cel główny przyświecał podjętej przeze mnie inicjatywie pod nazwą *Cyrkulacja Wiedzy – Konwent Polski Wschodniej*. W mojej ocenie transfer wiedzy, technologii i innowacji stanowi współcześnie wsparcie dla kluczowych specjalizacji gospodarki i konkurencyjności przedsiębiorstw. Pragnę podkreślić, iż wyłonione przez mnie opracowania posiadają wspólny mianownik integracji wiedzy oraz promują innowacyjne rozwiązania. Treści kreowane są na bazie wiedzy, edukacji oraz działalności badawczo-rozwojowej. Innowacyjność stanowi w moim przekonaniu ważne ogniwo poprawy wydajności i wzrostu gospodarczego, zwłaszcza w obecnych czasach intensywnych zmian technologicznych. Podjęta przeze mnie

³⁹ Zob. punkt II G kwestionariusza dorobku, potwierdzenie w załączniku nr 6.

inicjatywa miała na celu promowanie postaw innowacyjnych oraz zachęcanie przedstawicieli świata nauki oraz biznesu do wdrażania efektów swoich badań. Pragnę zaznaczyć, iż przejście od cywilizacji przemysłowej do gospodarki i społeczeństwa opartego na wiedzy wyraźnie determinuje znaczenie niematerialnych czynników rozwoju gospodarczego. Dostrzegam w tym działaniu inspirację przytaczanej już H. Radlińskiej, do pobudzania i inwestowania w kapitał ludzki i tempo jego kreacji. Jest to według mnie dominująca potrzeba dobrego zorganizowania zespołów badawczo-naukowych, a pośrednio ważny atrybut rozmaitych organizacji.

Przyjmując na siebie redakcję monografii, dokonałam zbioru różnych/interdyscyplinarnych zagadnień, kompleksowo ujmując transfer wiedzy i jednocześnie przyczyniających się do kształtowania zarówno umiejętności społecznych, jak i intelektualnych. Walorem publikacji jest jej uniwersalność, gdyż stanowi ona materiał przydatny dla przedsiębiorców, reagujących na nową wiedzę z różnych dziedzin nauki i szybkie jej stosowanie. Zaprezentowane propozycje mogą być wykorzystane w tworzeniu modeli organizacji przyszłości, mających zintegrowaną formę i uwzględniających holistyczne podejście do badań i wdrożeń. Ponadto łącząc teorię z praktyką dokonuję relacji z promocji najlepszych praktyk realizowanych w województwie świętokrzyskim, stanowiących kontynuację konkursu, który miał miejsce w 2015 roku z możliwością „nośnikowania” wstępu i poszczególnych artykułów poprzez wykorzystania tzw. fotokodów. To rozwiązanie daje możliwość bezpośredniego przekierowania i wysłania komentarza do Autora, a tym samym dalszy transfer wiedzy.

Do swoich osiągnięć naukowo-badawczych zaliczam także opracowanie lokalnych diagnoz, raportów z zakresu pedagogiki społecznej, polityki społecznej, ekonomii społecznej, profilaktyki, opublikowanych w wersji niemiecko i polskojęzycznej (*Katalog der guten Praxis der Sozialwirtschaft, Wyd. Świętokrzyski Urząd Wojewódzki, Kielce, 2014, ss. 64; Katalog dobrych praktyk ekonomii społecznej. Wyd. Świętokrzyski Urząd Wojewódzki, Kielce 2014, ss. 64*

Jako członek Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Zespołu Interdyscyplinarnego⁴⁰ i przedstawiciel Instytutu Bajki⁴¹ opracowywałam narzędzia badawcze oraz realizowałam badania, kierowałam i koordynowałam zadaniami w ramach kilku projektów. Do najważniejszych zaliczyć można:

- „Koziołek Matołek zmienia...”, systemowy projekt badawczy uczestnictwa dzieci i młodzieży w kulturze” dofinansowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Obserwatorium kultury” i zrealizowanego przez Europejskie Centrum Bajki im. Koziołka Matołka w Pacanowie w latach 2014 – 2015. Efektem podjętych działań było m.in. opublikowanie wieloautorskiej monografii pt. *Koziołek Matołek zmienia...*, Wyd. ECB, Pacanów 2015;

⁴⁰ Potwierdzenie w załączniku nr 6 - zaświadczenie o współpracy ze Świętokrzyskim Urzędem Wojewódzkim w charakterze członka Zespołu Interdyscyplinarnego od 2009 roku

⁴¹ <http://instytutbajki.pacanow.eu/badania/koziolek-matolek-zmienia/komponenty-projektu/koziolek-matolek-jako-animator-kultury-2/>

- „Koziołek Matołek rozwija i uczy”, w którego ramach dokonuję identyfikacji kluczowych kierunków oddziaływania sfery kultury i stymulowania pozytywnych oddolnych zjawisk zachodzących w kulturze na przykładzie Europejskiego Centrum Bajki i postaci Koziołka Matołka.

Inne projektowe działania to m.in.:

- Kręgi Innowacji- rozwój zintegrowanych narzędzi wspierania innowacyjności województwa w obszarach o dużym potencjale wzrostu (2011-2013);

- Bezpośrednie wsparcie rozwoju szkół i przedszkoli poprzez wdrożenie zmodernizowanego systemu doskonalenia nauczycieli w powiecie opatowskim (2013);

- Z sukcesem Ci do twarzy (2014);

- Nowoczesna szkoła zawodowa – nowoczesny region (2016);

- Szkoła Kluczowych Kompetencji (2016).

Dwukrotnie składałam również wnioski grantowe w konkursach Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju: ID 251045 *Rodzicielstwo wielodzietne w opiniach studentów kierunków pedagogicznych* numer rejestracyjny 2014/12/S/HS6/00365 oraz ID: 144993 *Gimnazjalista z rodziny wielodzietnej w szkole (rola ucznia, kolegi, członka społeczności szkolnej)* numer rejestracyjny 2011/01/B/HS6/03187.

Wśród osiągnięć naukowo-badawczych znajduje się także opracowania przygotowane na zlecenie instytucji państwowych, samorządowych, tj. ekspertyzy dotyczącej uczestnictwa dzieci w kulturze (preferencje uczestników - Europejskie Centrum Bajki w Pacanowie), w tym opracowanie scenariusza warsztatu edukacyjnego (2014); przygotowanie ekspertyzy potrzeb w zakresie współpracy szkoły wiejskiej z rodzicami pt. „Rodzice partnerami szkoły”, w tym przygotowanie materiałów szkoleniowych dla nauczycieli, pracowników sektora oświaty dotyczących Modułu - Rodzice są partnerami szkoły (2014).

Dodatkowo podjęłam się działań artystycznych na zaproszenie placówki oświatowej w Rogowicach promujących pracę rozwojową studentów pn. „Animacja społeczno-kulturowa w pracy z młodzieżą”. Efektem było opracowanie filmu edukacyjnego w oparciu o własny scenariusz realizowanych zajęć dydaktycznych w Instytucie Pedagogiki i Psychologii (2009).

Jestem zastępcą redaktora naczelnego czasopisma *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne* oraz recenzentem w kilkunastu czasopiśmie, m.in. Canadian Center of Science and Education, Journal of Happiness Studies, Edukacja, Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Dokonałam też recenzji wydawniczych opracowań zamieszczonych w pracach zbiorowych m.in. Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne (2012, 2013).

Jestem członkiem towarzystw naukowych: Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (PTP),

Europejskiego Towarzystwa Badań Edukacyjnych (European Educational Research Association, EERA), Światowego Towarzystwa Badań Edukacyjnych (World Education Research Association, WERA), członkiem Zespołu Pedagogiki Społecznej, działającego pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, Kieleckiego Towarzystwa Naukowego.

Od 2005 roku regularnie uczestniczę w seminariach doktorskich (pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Bożeny Matyjas) i podoktorskich (m.in. LSMP 2014, APS Warszawa 2016), które gromadzą liczne autorytety pedagogiczne i które są dla mnie nieustającym źródłem wiedzy i inspiracji. To podczas tych spotkań utwierdziłam się w dotychczasowych poszukiwaniach dotyczących rodziny wielodzietnej i wielodzietności. Osobistą motywację i brzmienie tematyki badawczej (*Rodzina wielodzietna. Jak osobiste doświadczenia przekształciły się w moją naukową pasję*) własnych rozważań konsultowałam z aprobatą prof. zw. dr hab. Marii Dudzikowej podczas Letniej Szkoły Młodych Pedagogów w Sandomierzu w 2014 roku. Opracowałam również ważne dla współczesnej wiedzy pedagogicznej hasło *Rodzina wielodzietna* w suplemencie Encyklopedii Pedagogicznej XXI wieku pod redakcją prof. Tadeusza Pilcha (2010).

Naukowe spotkania, podobnie jak stworzona dotychczas atmosfera i wsparcie naukowe Kierownik Zakładu Pedagogiki Społecznej Prof. zw. dr hab. Bożeny Matyjas w znacznej mierze pomogły mi w samorozwoju i poszukiwaniu kierunku prac teoretyczno-badawczych.

Po doktoracie opublikowałam łącznie 3 autorskie monografie, 2 pod redakcją, 4 raporty oraz 83 recenzowane artykuły i opracowania naukowe: 23 artykuły w czasopismach punktowanych z listy B, 54 artykuły w recenzowanych publikacjach zwartych, 6 recenzji naukowych w czasopismach punktowanych i spoza listy. Poniżej zamieszczam listę publikacji, które obrazują szerszy kontekst moich zainteresowań naukowo-badawczych, a nie zostały przedstawione do oceny, jako osiągnięcia podstawowe.

Książki pod redakcją:

Forma P. Interdyscyplinarne inspiratorium. Maximo cum studio, Wyd. Fundacja Rozwoju Polski Wschodniej, Kielce 2016, ISBN 978-83-64646-00-3, ss. 146.

Forma P., Łuczak D. Wsparcie dziecka i rodziny we współczesnym dyskursie pedagogicznym. Studium praktyczno-teoretyczne, Wyd. Wyd. Fundacja Rozwoju Polski Wschodniej, Kielce 2016, ISBN 978-83-64646-02-7, s. 212.

Ad. 6. Próba podsumowania własnych dokonań naukowo-badawczych i perspektyw rozwoju

Reasumując, kierunki mojej pracy naukowo-badawczej starałam się ująć w osiągnięciu naukowym, na podstawie którego ubiegam się o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego tj. monografii *Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych*. Dążyłam do ukazania, że rodzina wielodzietna jako przestrzeń kreowania biografii dziecka i jego socjalizacji może być przedmiotem analiz zarówno pedagogów, jak i badaczy reprezentujących inne dziedziny wiedzy. Dokonując zestawienia dotychczasowych analiz i opisując własne oceny funkcjonowania społecznego osób tworzących wielodzietne środowiska wypełniłam niszę w literaturze przedmiotu i podkreśliłam, iż problematyka ta jest znaczącym obszarem refleksji naukowej. W swej rozprawie przedstawiłam innowacyjne ujęcie wielodzietności, traktując ją nie tylko w aspekcie demograficznym, ale przede wszystkim wychowawczym, socjalizacyjnym i edukacyjnym. W dostępnej literaturze z dziedziny pedagogiki społecznej niewiele jest opracowań traktujących to zagadnienie kompleksowo. W trakcie prac nad rozprawą habilitacyjną przekonałam się o związkach wybranego przez mnie tematu z innymi zagadnieniami. W swoich dalszych działaniach naukowych, planuję nadal kontynuować refleksje nad determinantami socjalizacji dziecka pochodzącego z rodziny wielodzietnej, szczególnie badać związki kolejności jego urodzenia, rozpoznać czynniki przyczyniające się do awansów społecznych dzieci najstarszych w kolejności urodzenia oraz dysfunkcji w procesie uspołecznienia i codziennego funkcjonowania z uwzględnieniem przemian społeczno-kulturowych oraz perspektywy porównawczej (rodzin wielodzietnych wydolnych, zakładanych świadomie, w tym tworzonych przez środowiska osób z wyższym wykształceniem z rodzinami wielodzietnymi, znajdującymi się w grupie środowisk defaworyzowanych).

Efekty swojej pracy naukowo-badawczej miałam okazję przedstawić podczas licznych spotkań naukowych i polsko oraz anglojęzycznych publikacji. W latach 2005-2017 wygłosiłam ponad 100 referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych (28 przed uzyskaniem stopnia doktora; 84 po uzyskaniu stopnia doktora) (pełną listę publikacji oraz tytułów konferencji zawierają załączniki do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego). W tymże okresie opublikowałam 126 publikacji (monografie, artykuły, opracowania pod redakcją, recenzje). Za aktywność naukową od 2012 roku otrzymałam łącznie 619.45 (dorobek parametryzowany w USOS, punkty ministerialne po uzyskaniu stopnia doktora). Według bazy Google Scholar moje publikacje były cytowane 29 razy (cities - 11) (h-index 4). W latach 2014, 2016 otrzymałam nagrody indywidualne III stopnia Rektora Uniwersytetu Jana Kochanowskiego za znaczące osiągnięcia naukowe oraz brązowy i srebrny krzyż zasługi Prezydenta RP, ponadto wyróżnienie Rektora UJK za pracę redakcyjną na rzecz półrocznika *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne Edukacyjne i Artystyczne* (pełniona funkcja zastępcy redaktora naczelnego). Dotychczas jako promotor prac magisterskich, licencjackich, dyplomowych wypromowałam 54 prace, oraz uczestniczyłam i uczestniczę w 2 przewodach doktorskich w charakterze promotora pomocniczego na studiach

doktoranckich. Przedstawione w niniejszym autoreferacie dokonania łączą w sobie aktywność naukową, popularyzatorską i praktykę społecznej efektów poszukiwań naukowych.

Paulina Forma

